

Skandinaviens nordligaste tekniska universitet
Forskning & utbildning i världsklass

GENUS *i Norrskenen*

3-4.2008

TEMA KULTUR OCH SPRÅK

LULEÅ
TEKNISKA
UNIVERSITET

Kultur och språk innehåller värden och värderingar som det kan ta generationer att förändra. Ibland påstås det att kultur egentligen är något obehövt, det är fakta och de hårda materiella realiteterna som räknas. Den inställningen kunde

man möta i slutet av 1990-talet, när man var på väg att kartlägga det mänskliga genomet. Äntligen skulle det gå att bota de flesta av människans sjukdomar, när man kunde få reda på vilka genetiska förändringar som orsakade dem. Idag vet man att det inte var fullt så enkelt. Genetiska förändringar kan inte bara förklaras biologiskt, utan måste ses som ett resultat av ett komplicerat samspel med miljö och kultur. Det menar i alla fall Craig Venter, en av det mänskliga genomets "upptäckare", vars självbiografi jag skriver om i det här numret av GiN.

Inte minst är föreställningar om kön ofta fast cementerade i vårt språk och vår kultur. Det visar Cathrine Norberg i sin artikel om det sätt på vilket man uppfattar kvinnors och mäns vrede. Det är tankemönster som återfinns i språket ännu idag, trots att de har sina rötter ända ner i antikens idévärld.

Monica Nordström Jacobsson skriver om hur den populära barn- och ungdomsförfattaren Peter Pohl leker

med våra djupt inrotade förväntningar om könsidentitet i flera av sina romaner, bland annat den nyutkomna Anton, jag gillar dig!

Caroline Graeske skriver om författaren Eyvind Johnsons sätt att bygga sin manlighet i den stora romanserien om Olof, och hur detta påverkar hans förhållande till Norrbotten, det landskap han både älskade och längtade bort ifrån.

Stefan Lundström tar i sin artikel upp de larmrapporter som hörts den senaste tiden om att pojkar läser allt mindre och allt sämre. Han föreslår att det möjligen kan bero på att deras kompetens ligger på ett annat plan än traditionell litteraturläsning, nämligen i interaktiva medier som exempelvis datorspel och rollspel.

Lena Holmbom och Annbritt Palo rapporterar om den kurs Retorik för kvinnor vid LTU som de undervisat i. De frågar sig bland annat varför det, vid ett universitet som har likabehandling av kön som del av sin policy, ska finnas kurser som enbart riktar sig till kvinnor.

Som gästredaktör för GiN är jag glad över att ha kunnat sätta ihop ett nummer med en sådan bredd och spännvidd. Det är min förhoppning att fler vid LTU ska lägga märke till GiN och känner att de vill bidra till dess innehåll.

Anders Öhman
Gästredaktör

Avdelningen för genus och teknik
Luleå tekniska universitet, 971 87 Luleå.
www.ltu.se/arb/d1691/d22679

ANSVARIG UTGIVARE: Ulf Mellström
Tel: 0920-49 30 39. ulf.mellstrom@ltu.se
REDAKTÖR: Petra Jonvallen
Tel: 0920-49 21 02. petra.jonvallen@ltu.se
PRODUKTION: JOB Reklambyrå
Tel: 0920-24 70 30. info@jobreklambyra.se
PRENUMERATIONER: Barbro Bladmo
Tel: 0920-49 15 38. barbro.bladmo@ltu.se

Genus i Norrskan är gratis och ges ut 4 gånger om året.
Tryckt hos Luleå Grafiska
ISSN 1654-7640

Innehåll

Stefan Lundström Pojkar kan inte läsa – eller?.....	3
Caroline Graeske Manlighetens metamorfoser och berättandets ekvation.....	7
Cathrine Norberg Varför kokar vi av ilska?	10
Monica Nordström Jacobsson Han kan väl inte heta Rosalie?	13
Lena Holmbom och Annbritt Palo "När jag talar måste jag vara alfahonan"	16
Anders Öhman Craig Venter, genomet och skrivandet av livet.....	19
Bokrecension: <i>Southern Theory</i>	22
Bokrecension: <i>Hennes döda kropp</i>	24
Bokrecension: <i>Historien om F.</i>	25
Forskarskola för kvinnor – omgång 4.....	26

Pojkar kan inte läsa – eller?

Stefan Lundström

Många undersökningar har slagit larm om att pojkars läsförmåga har blivit allt svagare. I denna artikel ställer Stefan Lundström frågan om det inte är så att skolan inte förmår att möta pojkarna på de områden där de verkligen är kompetenta, i interaktiva medier som t.ex. datorspel och rollspel.

DET TORDE KNAPPAST ha gått någon förbi att skolan är ständigt återkommande i den politiska debatten. Ibland är argumenten förankrade i väl dokumenterad forskning, ibland inte. På senare tid har vi kunnat se hur de rapporter som i sin funktion av retoriska slagträn anses larma om skolans sviktande hälsotillstånd vid en närmare granskning visar sig ha blivit alarmerande just inom den politiska retoriken. En av de kunskapsluckor som däremot visar sig ha substans, eller åtminstone statistisk signifikans, är pojkars svaga läsförmåga jämfört med flickor (PISA 2006). Bland pojkar har ett utbrett ointresse för att läsa skönlitteratur iakttagits som en möjlig förklaring, men svårare är det att förklara varifrån ointresset kommer. Jag har här för avsikt att beröra en av flera tänkbara orsaker till denna genusimpregnerade skillnad.

FÖRUTOM POJKARNA SJÄLVA finns det i utbildningssammanhang ytterligare en aktör att granska i problematiken kring läsförmåga, nämligen skolans tradition av hur man läser litteratur. Kanske är det så

att det inte i första hand är i läsförmågan som svaren ska sökas, utan i vad läsförmågan gäller. I en tid när den traditionella läsningen förefaller få allt mindre utrymme hos ungdomar är det av intresse att fråga vad de gör i stället. Ett av de mest frekventa svaren, med hundratals utövare, torde vara att spela spel, exempelvis dator- och rollspel. När vi samtidigt vet att andelen "läsare" av denna typ av interaktiva medier är väsentligt högre bland pojkar än bland flickor (Medierådet 2008) är det rimligt att fråga sig om det finns ett samband mellan den bristande läsförmågan och medieanvändningen

BETECKNINGEN SPEL på denna typ av medieformer är till viss del missvisande, eftersom en stor del av dem saknar en tydlig början och ett slut och inte skapar några vinnare eller förlorare. Många gånger spelar spelarna med varandra och någon motspelare finns inte. Det som i stället sker under spelets gång är att deltagarna tillsammans skapar en berättelse, där vissa saker kan vara bestämda i förväg, men där huvuddelen av berättelsen uppstår i spelsituationen

beroende på vad spelarna faktiskt gör. Därav benämningen *interaktiva berättelser*. Så kallade bordsrollspel och lajv är tydliga exempel på denna typ av berättande, men även gällande datorspel finns ambitionen att spelarens frihet i spelvärlden hela tiden ska öka, exempelvis i onlinerollspel av typen *World of Warcraft*. Möjligheten, och till och med kravet, att bidra till berättelsens skapande är samtidigt en väsentlig skillnad gentemot traditionell läsning av skönlitteratur.

ETT VIDGAT TEXTBEGREPP är sedan länge etablerat i skolans styrdokument, även om själva uttrycket har en begränsad historia. Den tidigare mediekritiska hållning som syntes framför allt i svenskämnets styrdokument har idag ersatts av en betydligt mer nyanserad syn på mediernas funktion. Som ett exempel på detta kan formuleringar i grundskolans ämneskommentarer för svenska anföras:

Att tillägna sig och bearbeta texter behöver inte alltid innebära läsning utan kan ske även genom avlyssning, drama, rollspel, film, video och bildstudium. Ämnet utvecklar elevens förmåga att förstå, uppleva och tolka texter. (www.skolverket.se.)

Som synes har styrdokumentet närmat sig ett multimedialt synsätt på texter. Datorspel är ett tydligt exempel på hur bild, text och ljud kombineras, medan endast fantasin sätter gränser i bordsrollspel och lajv.

DE DEMOKRATISKA POTENTIALER som läsning enligt skolans styrdokument har och de möjligheter texter har att hjälpa människan att ”förstå sig själv och världen och [bidra] till att forma identiteten” (www.skolverket.se) är kanske till och med större när meningsskapandet äger rum genom medverkan, så som är fallet med interaktiva berättelser.

FORSKNINGEN KRING interaktiva medier är begränsad. Gällande rollspel är den i det närmsta obefintlig, trots att antalet utövare enbart i Sverige torde gå att räkna i hundratusentals. Antalet personer som ägnar sig åt datorspel är förstås ännu mycket större. Några forskare har pekat på de möjligheter som digitala medier skapar för den interaktiva funktionen (se exempelvis Aarseth 1997) medan andra har sysslat med forskning kring vilken mening datorspel har för spelaren (se exempelvis Linderoth 2004), men fortfarande är vår kunskap om det meningsskapande som sker utifrån interaktiva berättelser

liten. Särskilt gäller detta aspekter som ligger inom läsförmågans domän, exempelvis hur interaktivitet bidrar till att utveckla kommunikativa förmågor. Traditionellt har skönlitteraturen haft en viktig funktion för att utveckla läsförmågan bortom den rena avkodningen, men vad händer om ungdomar tillgodogör sig berättelser på ett nytt sätt? På vilket sätt påverkar den interaktiva möjligheten läsförmågan och meningsskapandet? Detta är tills vidare till stor del obesvarade forskningsfrågor.

OFTA FINNS EN RELATION mellan mer omfattande samhällsförändringar och behov av nya sätt att uttrycka sig. Exempelvis kan romanens framväxt under 1800-talet ses som ett uttryck för ett sådant behov. På samma sätt kan ett samband mellan de senaste decenniernas samhällsförändringar och behovet av nya uttrycksätt anas. Bordsrollspelen uppstår under 1970-talet i USA och kommer ganska snart till Sverige. Det första rollspelet på svenska, *Dra-kar och demoner*, utkommer i början av 1980-talet, varefter spridningen sker tämligen snabbt. Allt detta äger följaktligen rum innan det har skapats tekniska möjligheter till datorspel på någon mer avancerad nivå. Hur kan man då förklara den snabba utvecklingen för interaktivt berättande?

SKOLFORSKAREN ANDY HARGREAVES menar att de senaste decenniernas samhällsförändringar ”utgör djupa förskjutningar i hur det ekonomiska, politiska, organisatoriska och personliga livet organiseras och upplevs” (1998, s 60). Dessa förskjutningar bidrar till att skapa nya självuppfattningar. Exempelvis medverkar globalisering och sekularisering till att jaget

saknar en fast enhet i form av stabila relationer och förankring i moraliska sanningar och skyldigheter. En vag uppfattning om det sammanhang man ingår i innebär bland annat en politisk naivitet, när man inte förmår reflektera över den sociala och politiska kontext som skapat ens uppfattningar, fortsätter Hargreaves. Sociologen Thomas Ziehe (1989) menar att de senaste decenniernas sociokulturella förändringar skapar möjligheter för individen att uppleva många olika livsstilar. Detta kan emellertid också medföra en känsla av ambivalens när självbilder inte längre formas av traditionella normer. Mot stegrande individuella anspråk och ökat samhälleligt vetande måste den enskilde ständigt omformulera sin identitet, vilket är innebörden i Ziehes begrepp *kulturell friställning*.

DET GEMENSAMMA DRAGET hos dessa, och många andra, företrädare för olika uppfattningar är att identitetsskapande ses som någonting som har blivit mer problematiskt under de senaste decennierna. Man kan utifrån detta ställa frågan om uppkomsten av de utökade möjligheterna att pröva olika identiteter i en fiktiv värld som interaktivt berättande ger jämfört med traditionell litteratur ska ses som ett svar på denna problematik, och varför verkar det i sådana fall framför allt gälla pojkar? *I vilka syften och hur* arbete med textläsning ska bedrivas är relevant att fråga sig med tanke på eventuella följder av exempelvis *kulturell friställning*. Standardiserade tester som mäter läsförmåga, exempelvis PISA, problematiserar emellertid inte textläsning på detta sätt.

JANET MURRAY BESKRIVER i sin bok *Hamlet on the Holodeck: The Future of Narrative in Cyberspace* (1997) det unika i de interaktiva berättelsemiljöerna bland annat med hjälp av egenskaperna agency, som innebär att läsarens handlingar reellt påverkar berättelsen, och *transformation*, som betecknar berättelsens inneboende möjligheter till flexibilitet. En av de få undersökningar som finns kring bordsrollspel, utförd av Gary Alan Fine (1983), kan användas för att komplettera denna begreppsapparat. Fine utgår från teorier om skiktade ramverk för att beskriva rollspelsituationen. Ramen kan ses som spelarnas gemensamma svar på frågan ”vad är det som pågår här”, det vill säga en definition av situationen. Handlingar och yttranden som relateras till frågan blir en resurs för deltagarnas meningsskapande. Fine talar om tre olika ramar i rollspel; en *vardaglig* där spelarna sitter runt bordet, en *spelkontext* där spelarna följer en uppsättning regler som styr hand-

lingar och en *fiktiv* ram där handlingarna styrs av en överenskommelse att spela imaginära karaktärer.

SOM SYNES SKILJER SIG detta sätt att tillägna sig berättelser i flera viktiga avseenden från traditionell litteraturläsning, men hur ska man behandla och förstå skillnaderna – och vad har det med skolan att göra? Kursplanerna i svenska för högstadiet menar att litteraturen ger gemensamma upplevelser att reflektera över och tala om. Detta är ett sätt att

”stärka den personliga och kulturella identiteten, att utveckla tänkandet, kreativiteten och förmågan till analys och ställningstagande”, vilket ämneskommentarerna för gymnasieskolan anger som svenskämnets uppgift. Det verkar rimligt att anta att interaktiviteten i dator- och rollspel åtminstone på ett teoretiskt plan ökar möjligheterna till en sådan personutveckling jämfört med traditionell litteratur. En följd av frågorna *i vilka syften och hur* arbetet med texter ska ske blir därför också *vilka* texter som ska omfattas.

INOM DEN svenskämnesdidaktiskt inriktade forskningen har litteraturteoretikern Kathleen McCormicks (1994) begreppsapparat flera gånger använts för att förstå förhållandet mellan eleverna och den läsning av litteratur som äger rum i skolan (se exempelvis Olin-Scheller 2006). Centralt i McCormicks resonemang är *repertoar*begreppet. *Repertoar* är en benämning på hur texten påverkas och använder sig av idéer, erfarenheter, normer, konventioner, antaganden och så vidare, det vill säga det man skulle kunna kalla textens ideologiska grund. McCormick

skiljer på textens *litterära repertoar*, som omfattar textens form, fabel, metriskas mönster och så vidare, och dess *allmänna repertoar*, som exempelvis omfattar moraliska idéer och värden. På samma sätt finns en *litterär* och en *allmän repertoar* hos läsaren, vilket gör att såväl texten som läsaren är ideologiskt situerade. Det sätt som läsarens *repertoarer* matchar textens sådana kommer att avgöra hur denne möter texten. Baserat på sina tidigare läsupplevelser kommer läsaren att ha skapat antaganden om vad en text är och utvecklat lässtrategier för att ta sig igenom texten. Om *repertoarerna* ligger för långt ifrån varandra är det troligt att läsaren inte kommer att kunna interagera med texten på ett meningsfullt sätt och i stället upplever frustration vid läsningen, menar McCormick. Om ungdomars, och särskilt pojkars, huvudsakliga sätt att tillägna sig texter sker med hjälp av *agency*, där texten kräver *transformation* för att över huvud taget uppstå, vad innebär det i sådana fall för läsningen av traditionella texter där dessa möjligheter är starkt begränsade? Kommer deras *litterära repertoarer* att vara så annorlunda jämfört med texternas *litterära repertoarer* att de inte har möjlighet att tillgodogöra sig läsningen och att den därmed inte blir meningsfull?

ENLIGT McCORMICKS synsätt är det först när läsaren blir medveten om de historiska och sociala betingelser som har skapat texten och betingelser som skapar förutsättningar för läsningen av texten i nutid som denne aktivt kan granska sin relation till texten. Detta kräver medvetenhet om såväl textens som läsarens egna *repertoarer*, vilket blir ett mål för skolan att sträva mot. Man kan därför fråga sig om dator- och rollspelande ungdomar i själva verket besitter *repertoarer* som gör dem till goda läsare – i de medium som de upplever som relevanta. McCormick menar att ”when students realize that their beliefs and positions can be seen as a part of larger cultural movements, they may well become fascinated with developing, analysing and critiquing them” (1994, s 85). Ett svenskämne som åstadkommer detta måste sägas uppfylla de av kursplanens mål som ligger bortom den omedelbara läsförståelsen. Interaktiva berättelser inte bara uppmanar till kritiska läsningar, utan till och med kräver dem för att spelaren ska komma vidare i sin läsning (Gee 2003).

PROBLEMATIKEN ÄR SÄKERLIGEN mer komplicerad än ett tydligt samband mellan pojkars dator- och rollspelande och deras bristande läsinträsse, men det är hög tid att vi fördjupar våra kunskaper angående

på vilket sätt meningsskapande genom berättelser i nya medier faktiskt sker. Vilka *repertoarer* har de med sig till skolan och vilka *repertoarer* kräver de standardiserade tester som anses mäta läsförmågan? Beror den ofta påtalade försämrade läskunnigheten hos pojkar i själva verket på att testerna mäter *repertoarer* som de saknar behov av i sin vardag – och är det kanske så att pojkarna tack vare sin användning av interaktiva berättelser har större möjligheter att uppfylla de av skolans mål som inte PISA mäter?

Stefan Lundström är universitetslektor vid Institutionen för språk och kultur

Referenser

- Aarseth, E. (1997). *Cybertext. Perspectives on Ergodic Literature*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Fine, G. (1983). *Shared Fantasy*. Chicago: University of Chicago.
- Gee, J. P. (2003). *What Video Games Have to Teach Us About Learning and Literacy*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hargreaves, A. (1998). *Läraren i det postmoderna samhället*. Lund: Studentlitteratur.
- Linderöth, J. (2004). *Datorspelandets mening. Bortom idén om den interaktiva illusionen*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- McCormick, K. (1994). *The Culture of Reading and the Teaching of English*. Manchester: Manchester University Press.
- Medierådet. (2008). *Ungar & medier. Fakta om barns och ungas användning och upplevelser av medier*. Stockholm: Medierådet.
- Murray, J. (1997). *Hamlet on the Holodeck. The Future of Narrative in Cyberspace*. New York: The Free Press.
- Olin-Scheller, C. (2006). *Mellan Dante och Big Brother. En studie om gymnasieelevernas textvärldar*. Karlstads universitet.
- PISA 2006. *15-åringars förmåga att förstå, tolka och reflektera – naturvetenskap, matematik och läsförståelse. Resultaten i koncentrat*. Sammanfattning av rapport 306. Utgiven av skolverket 2007.
- www.skolverket.se. Kursplaner och ämneskommentarer för svenskämnet på grundskolan och gymnasieskolan. Hämtat 2008-11-03.
- Ziehe, T. (1989). *Kulturanalys. Ungdom, utbildning, modernitet. Essäer sammanställda av Johan Fornäs och Joachim Retzlaff i samarbete med författaren*. Stockholm/Stehag: Symposion.

Manlighetens metamorfoser och berättandets ekvation

Caroline Graeske

ROMANEN OM OLOF (1934-1937) har i litteraturhistorieskrivningen betraktats som Eyvind Johnsons första verkligt betydande arbete och som hans stora genombrott. En allmänt rådande uppfattning är att verket har stark självbiografisk karaktär och biografen har i hög grad fått legitimeras tolkningen av romanen. Ofta görs kopplingar mellan fiktionen och personliga omständigheter som eventuellt kan ligga bakom verket, faderns död, olika anställningar, studier och politiska uppdrag (Lindberger, 1986). Detta är inget nytt och föga oväntat, men likväl reducerar en sådan tolkning romansvitens betydelse. I det följande ska jag försöka visa på berättandets centrala ställning i romanen och dess funktion samt hur Johnson skapar ett nytt mansideal.

BÖCKERNA OM OLOF handlar om en ung man och hans väg mot vuxenlivet och som läsare får vi följa Olofs utveckling genom händelser, tankar och handlingar. En kort resumé: I den första delen, *Nu var det 1914*, som inleder sviten är Olof 14 år. Full av oro bryter han upp från sina fosterföräldrar för att skaffa sig arbete. Först hamnar han i en flottarbarack där han är yngst i laget. Tillvaron på timmerstockarna är tuff och varje dag sätter flottarna sina liv på spel. Olof iakttar på avstånd det grovkorniga flottar-

livet och anstränger sig för att passa in men han vet redan från början att hans liv inte ska bli som deras.

I NÄSTA DEL, *Här har du ditt liv*, arbetar Olof vid ett sågverk och han fyller sin fritid med självstudier och läser författare som Strindberg, Nietzsche och Homeros. Läsandet gör honom alltmer övertygad om att han kan frigöra sig från sin ursprungsmiljö. I *Se dig inte om* har Olof klättrat ett pinnhål på samhällsstegen. Han är nu 17 år och maskinist på en biograf. Han fortsätter med sina självstudier och självförtroendet ökar samtidigt som han förälskar sig och blir mer politiskt medveten. I svitens sista del, *Slutspel i ungdomen* är puberteten slut. Olof är fackligt aktiv och han fantiserar om revolution och är olyckligt kär i skjutbaneägarrinnan Olivia. Han drömmer om en litterär framtid och när boken slutar är han på väg söderut.

ROMANERNA OM OLOF skildrar alltså hur en ung, fattig pojke formas till en intellektuell man. Olof har sina rötter i proletarietet men ju hårdare han arbetar desto mer närmar han sig litteraturen och det uppstår ett motsatsförhållande mellan en hård fysisk kroppskultur och en mental, litterär kultur – en ekvation som inte blir helt enkel för Olof att

lösa, eftersom det råder olika maskulinitetsnormer i de miljöer och rum som han passerar (se Forslid, 2006). I arbetarbarackerna på sågverk och tegelbruk finns en rå jargong som inte riktigt passar den mjuke Olof som till en början framställs som en känslig och lättsårad person, en som inte riktigt hör till (s. 17).

UTANFÖRSKAPET BLIR symptomatiskt för Olof. Han känner tidigt att han är annorlunda, en sökare, en som prövar sig fram i livet, och i sitt sökande efter identitet står han fast vid en sak. Han vill berätta: ”Jag skulle vilja vara så tänkte Olof. En som kan dra historier om allting. En gång -, tänkte Olof.” (s. 29) Olof vill bryta sig loss från en proletär tillvaro: ”Det är ödesbestämt, har han fått för sig /.../ Allting kommer att bli mer och mer annorlunda.” (s.155)

VÄGEN TILL DET annorlunda går genom litteraturen och via berättandet försöker Olof finna sig själv. Berättandet, menar jag, är romanens röda tråd och här tycks det handla om fiktionens förmåga att bredda tillvaron, att lösa upp tid och rum, att besvärja stereotypa bilder och schabloner. I berättandet kan det omöjliga ske, en upplösning av det förutbestämda där även det fasta blir flyktigt.

KÄNNETECKNANDE FÖR *Romanen om Olof* är att den är antitetiskt uppbyggd och som läsare finner vi polariteter som över- och underordnad, vi och dom, centrum och periferi, söder och norr. Begrepp som också inbegriper motsatsförhållanden mellan arbetarklass- borgarklass, kroppsarbete-skrivbordsarbete. Stora delar av skeendet i romanen konstrueras kring dessa kontraster. Olofs familj till exempel kommer söderifrån men nu bor de i norr, i periferin, en plats att längta bort från (s. 635f.).

NORRBOTTEN ÄR EN PLATS som är utsatt för industrialisering och exploatering där moderniteten och kunskapen kommer söderifrån. Urbaniseringen och moderniseringen har många fördelar men det finns också en baksida. Moderniteten kostar och människorna i Norrbotten får betala ett högt pris. Detta inser Olof och hans politiska engagemang är ett sätt att uttrycka sitt missnöje över exploateringen av land och människor (s. 446ff., 511).

KLASSPERSPEKTIVET är också mycket viktigt i *Romanen om Olof*, men inte bara. Här finns också ett tydligt ifrågasättande av traditionella könsmönster, liksom ett ifrågasättande av kategoriseringar i största

allmänhet. Detta framkommer framförallt i de insprängda sagorna som genomsyrar verket.

I VARJE BOK FINNS en saga som förbryllat såväl forskare som kritiker i så hög grad att författaren själv ansåg det vara nödvändigt att kommentera stilgreppet. I ett efterord kan vi läsa:

Förf. har ansett dessa sagor nödvändiga. Om man beslutar att försöka skildra ett landskap eller en person så allsidigt som möjligt, måste man också röra sig med rätt stor frihet. Om författarens försök att ge en helbild slinter mot en ofta tråkig verklighet, som tycks honom så grå att han lägger ner pennan och bara sitter och stirrar ut i luften, då kan han göra omvägen över sagan. Sagan är alltid en öppen dörr. Kort uttryckt. (s. 651)

JUST SAGAN är ett återkommande stilgrepp i sviten och de fungerar, menar jag, som en slags kodväxling (se Ashcroft, 1994). Sagorna ifrågasätter normen och bryter upp konventioner. Detta gäller inte minst bilden av mannen. I sagorna kommer också andra röster till tals och bryter upp berättarperspektivet som i övrigt utgår från Olofs synvinkel. Här hörs också många olika dialekter och sagorna skulle därför kunna ses som polyfona motröster till den i övrigt realistiskt välflytande prosan.

DEN FÖRSTA SAGAN som läsaren får ta del av är: ”Sagan om Lungsoten” som handlar om hur en familj i det norrländska myrlandet drabbas av lungsoten. Först dör barnen, tvillingarna Linus och Karl. En vecka senare möter hustrun dimman på ängen som kryper in i henne. Hustrun avlider och endast fadern Isak och sonen Johan Algot blir kvar.

SAGAN HANDLAR DÄRMED om ett öde som drabbade många familjer i Norrbotten i början av seklet. Den blir en berättelse om ett fattignorrand där sjukdom och död var en del av tillvaron. Men det blir också en berättelse om berättandets betydelse då faderns uppgift blir att berätta det han varit med om. ”Isak satt gärna i köken och berättade historier om alla märkvärdigheter han råkat ut för eller hört tals om, och sonen hostade då och då. Och den väl desinficerade stugan stod tom i sin myr och förföll.” (s. 78).

”SAGAN OM LUNGSOTEN”, som innehåller många suggestiva, nästan övernaturliga element, visar även

på hur de traditionella förväntningarna på mannen som familjefar och försörjare suddas ut. Kolaren får ju stå tillbaka och istället inträder mannen som sitter i köken med barnen och berättar om det han har varit med om (s. 62).

ÄVEN I ”SAGAN OM JOHANNA” finns en inbyggd kritik mot en traditionell mansroll, den erotiska erövvraren. Också denna saga handlar om marginaliserade och förtryckta människooöden i Norrbotten och man skulle kunna se den som en direkt parallell till Pelle Molins ”Historien om Gunnel” där författaren jämställer kvinnan med ett stycke kolonialiserat land. Precis som ”Historien om Gunnel” handlar ”Sagan om Johanna” om en övergiven kvinna och hennes oäkta barn. Också här finns mannen från söder som exploaterar och överger det som han har skördat frukter ur. Detta kan också tolkas allegoriskt där Johanna blir en symbol för Norrbotten, ett synliggörande av ”det Andra” (jmf. Öhman, 2004, s. 33–41). I sagan om Johanna förenas det rena och det orena och här framträder det ambivalenta, ofångbara:

Smuts och dröm om det eviga, rena och klara gull-gull-ljuset blandades i hennes liv. Hon var jungfru och prinsessa och trälinna och askunge och Gåslisa, en fé och en trasmatta man torkar av fötterna på när man går in i anständiga hus. Och hon var Dikten. Visan – alltihop. Hon bar en del av det väldiga Norrbotten i sig och med sig ut i världen. (s.228)

ROMANEN OM OLOF förmedlar således en kritik mot kategoriskt tänkande som klassificerar och segmenterar. Istället står berättandets förmåga att skapa alternativa rum i fokus. Och det är via berättandet som Olof kan skapa nya ideal. Särskilt uttrycker sagorna en kritik mot traditionella maskulinitetsnormer då de framhåller okonventionella mansideal för tiden. Sagorna inrymmer ett avståndstagande från konventionella maskulina positioner som familjefar och försörjare, erotisk erövrare och äventyrare. Sagorna visar också att det är via berättandet som en förändring kan ske. Berättandet ska inte ske i ”ärans” och ”skönhetens” namn, utan i förändringens och förvandlingens tecken. ”Och visan den är diktad av många år och män, / de diktade den gärna samt även sjöngo den. / De fingo ingen ära och icke heller gull, / ity de sjöngo visan för visans skönhets skull” (s. 229).

SAGORNA HAR DÄRMED en viktig funktion i verket. De bryter upp den förhärskande strukturen och synliggör förhållandet mellan centrum och periferi, förtryckarna och de förtryckta, män och kvinnor. De visar på berättandets magi och manlighetens metamorfoser. De visar, liksom romansviten i stort, hur en människa blir en man. En process som ständigt pågår.

Han stannade och lyssnade. Det susade uppe i skogen – nu rullade skogarna fram över åsryggarna och susade mörker och ensamhet. Nästa år skall bli nittonhundratjugo, ett år långt borta, söder ut. Då är du kanske en ny människa. Vem vet. Han försökte skratta, han satte hatten på sned och försökte vara fri och glad, där han gick, men han kände ångest. (s. 649)

Caroline Graeske är universitetslektor vid Institutionen för språk och kultur

Referenser

- Bill Ashcroft m fl., *The Empire Writes Back. Theory and Practice in Post-colonial Literatures*, London och New York 1994.
- Torbjörn Forslid, *Vår för män? Om manlighet i litteraturen*, Stockholm 2006.
- Eyvind Johnson, *Romanen om Olof*, (1934–1937) Stockholm 2000. Sidhänvisning ges i den löpande texten.
- Örjan Lindberger, *Norrbottningen som blev europé.*, Eyvind Johnsons liv och författarskap till och med *Romanen om Olof*, Stockholm 1986, s. 296–357.
- Anders Öhman, *De försörjare. Norrland, moderniteten och Gustav Hedenvind-Eriksson*, Stockholm/Stehag 2004, s. 33–41.

Varför kokar vi av ilska?

Cathrine Norberg

I sin artikel visar Cathrine Norberg att uttryck som ”sjuder” och ”kokar av ilska” och ”att vara vid sunda vätskor” rymmer föreställningar om kvinnliga och manliga sätt att utagera känslor, som har rötter ända ner i antikens idévärld.

UTTRYCK FÖR ILSKA i många moderna språk visar att människor idag uppfattar ilska som en het emotion. Vi pratar exempelvis om att vi kokar, sjuder eller exploderar av ilska. Formuleringar av denna typ verkar även tyda på att vi uppfattar ilska som någonting som behöver få komma ut för att kroppen ska återfå sin normala balans. Slutsatsen torde vara, vilket hävdas av språkvetarna George Lakoff och Zoltán Kövecses i volymen *Women, Fire, and Dangerous Things* (Lakoff 1987), att människor uppfattar det som mera typiskt att ge uttryck för sin ilska än att hålla den inne. Det har också visat sig att västvärldens beskrivning av ilska tycks sammanfalla med föreställningen om manlig snarare än kvinnlig ilska. Historiskt sett har kvinnans ilska uppfattats som kallare än mannens. Många källor, inte minst litterära, pekar även på att förtryckt ilska är ett typiskt kvinnligt fenomen som skiljer sig från den explosionsartade och heta ilskan hos män. Mannens

ilska har följaktligen uppfattats som mer övergående än den kvinnliga.

BASERAT PÅ ETT STORT ANTAL konventionella uttryck för ilska, har forskare, bland dem ovannämnda, även hävdat att det finns en kroppslig koppling mellan ilska och hetta. Detta skulle innebära att sättet att förstå och ge uttryck för ilska inte bara skulle vara oberoende av kön; det skulle även vara universellt. Alla skulle prata om och uppfatta ilska lika, i och med att vi alla kroppsligt sett är konstruerade på mer eller mindre samma sätt. Ett sådant resonemang faller givetvis på sin orimlighet om det tillämpas fullt ut. Emotionsuttryck i vitt skilda språk såsom exempelvis kinesiska och engelska vittnar bland annat om att människors sätt att uppfatta känslor inte kan vara helt och hållet kroppsligt förankrat, vilket poängteras av Kövecses i boken *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*

(2003). Även tämligen närbesläktade språk visar på variation i sättet att uttrycka emotioner. Om så inte vore fallet, skulle vi exempelvis utan större problem kunna översätta emotionsord från ett språk till ett annat. Att emotionsord inte alltid har exakt samma betydelse i olika språk betonas i en artikel av Uwe Durst (2001) som belyser tyskans problematik med att hitta en tysk motsvarighet till det engelska ordet *anger*. Är det kanske så, att tyskar inte känner ”anger”? Det påstår i alla fall Durst redan i artikelns titel, som illustrativt nog heter ”Why Germans don’t feel ‘anger’”.

ATT VI UPPFATTAR ILSKA som en het emotion, kan rimligtvis inte ha en kroppslig förankring i den mening att vi rent fysiskt skulle uppleva att vi blir hetare eller varmare när vi känner ilska. Caroline Geavert betonar att kroppstemperaturen stiger försumbart lite – ca 0.1° C – när vi blir arga. Samma temperaturökning har även noterats vid uttryck för andra emotioner som inte i första hand är kopplat till hetta, exempelvis ledsnad, konstaterar hon (2005: 197). Mycket pekar således på att metaforen ANGER IS HEAT är kulturellt snarare än kroppsligt betingad.

MAN KAN DÅ FRÅGA SIG varför vi pratar om ilska – och givetvis många andra emotioner – på det sätt som vi faktiskt gör, och vilka konsekvenser det får på vårt sätt att se på omvärlden. En möjlig förklaring till kopplingen mellan hetta och ilska tycks finnas i den antika temperamentsläran där ilska ansågs vara kopplad till läran om de fyra kroppsvätskorna. Arga människor ansågs ha en dominans av gul galla, medan en övervikt av svart galla gjorde människor melankoliska. Den gula gallan troddes vara en typisk torr och het vätska med en tydlig koppling till eld, vilken ansågs vara det förnämsta av de fyra elementen jord, eld, vatten och luft. Både kvinnor och män kunde, enligt Hippokrates, grundaren av denna lära, vara koleriska i sin karaktär om den gula gallan var den dominerande kroppsvätskan (Geeraerts & Grondelaers 1995: 156). Men i och med att kvinnor generellt sett ansågs kallare och fuktigare än män och därför relaterade till vatten snarare än eld, trodde man tidigt att de var mer flegmatiska än män. Slutsatsen var att inte bara kvinnors kroppar, utan även deras ilska, betraktades som kallare än männens och därmed också långvarigare och mer pyrande (Perfetti 2005: 4–5). Kvinnans kalla kropp var också en förklaring till att kvinnor ansågs mer irrationella och emotionellt mer instabila än män, vilket

beskrivs av Lisa Perfetti i en antologi om emotioner under medeltiden och renässansen (2005: 4 ff.).

DEN ANTIKA TEMPERAMENTS-LÄRAN skulle således kunna vara en förklaring till att det i många språk finns uttryck som vittnar om att i synnerhet kulturer med rötter i antikens Grekland uppfattar ilska som en het och explosiv emotion. Läran om de fyra kroppsvätskorna skulle också kunna förklara varför vissa karaktärsdrag kopplat till emotioner anses vara typiskt kvinnliga respektive manliga. Än idag skulle nog flertalet människor enas om att det finns flera typer av ilska och att ilskan kan vara både kall och het till sin karaktär. Det skulle förmodligen vara svårare att hitta någon person som på allvar skulle hävda att kvinnors kroppar är kallare än mäns och som en konsekvens av detta uttrycker kall snarare än het ilska. Intressant i detta sammanhang är att de flesta exempel insamlade av Lakoff och Kövecses pekar just på att den heta ilskan fortfarande uppfattas som typiskt manlig. Detta är forskarna förmodligen inte medvetna om i och med att det inte omnämns i deras analys, men valet av subjekt i analys-exemplen pekar onekligen på att de ser på ilska som en emotion som i första hand är förbehållen män och att den är typisk het och kortvarig till sin karaktär. Moderna psykoanalytiska studier visar även att det är vanligare för män att uttrycka sin ilska öppet och direkt, medan kvinnor oftare än män väljer att förtrycka sin ilska (Nunn & Thomas 1999).

EN STUDIE AV kvinnors och mäns ilska baserad på brittiska sensationsromaner, utförd av författaren till denna artikel, visar att den antika föreställningen om genus och ilska var högst aktuell så sent som under mitten av 1800-talet, även om tron på de fyra kroppsvätskorna inte hade samma framträdande ställning som under tidigare epoker. Romanerna visar att kvinnan för hundrafemtio år sedan fortfarande uppfattades på samma sätt som under tidigare tidsperioder, det vill säga som oförnuftig och emotionellt instabil. Den för 1800-talet allmänt vedertagna föreställningen om den hysteriska kvinnan stärktes, genom att den medicinska definitionen av galenskap åtminstone delvis sammanföll med den konventionella beskrivningen av kvinnan. Vanligt förekommande attribut vid beskrivningen av såväl kvinnan som galenskap var hysteri, irrationalitet och okontrollerade emotioner, vilket poängteras av Lyn Pykett (1994: 20).

UNDERSÖKNINGSMATERIALET VISAR också att kvinnlig ilska inte bara uppfattades som kallare och försåtligare än dess manliga motsvarighet, utan att den även ansågs avvika från 1800-talets kvinnoideal. Manlig ilska framstår i likhet med antikens sätt att se på ilska som kortvarigare än den kvinnliga. Kvinnlig ilska är mer frekvent än manlig i materialet, vilket till en viss del kan vara genrebetonat, men till skillnad från de manliga exemplen på uttryck för ilska, visar texterna att den kvinnliga uppfattades som felaktig och av ondo. Ett typiskt drag i litteraturen är att arga och handlingskraftiga kvinnor inte gifter sig. Många dör. Texterna vittnar också om att det tillkommer män att tukta kvinnor som av någon anledning faller utanför den gängse föreställningen om vad som passar det kvinnliga könet.

1800-TALETS IDEAL var kontrollerad ilska för båda könen, men i och med att manlig ilska var mera accepterad än den kvinnliga, hade männen betydligt större svängrum innan deras sätt att uttrycka ilska ansågs vara ett brott mot den manliga normen. Få män beskrivs som *omanliga* på grund av att de är arga i den viktoriaiska litteraturen. Däremot är termerna *okvinnlig* och *onaturlig* vanligt förekommande epitet på kvinnor som uttrycker någon form av ilska eller avviker från den kvinnliga normen, vilket tycks tyda på att kvinnor i högre grad än män bedöms utifrån sitt kön.

DET HAR VISAT SIG att den historiska synen på kvinnlig ilska inte bara har resulterat i att kvinnor har ansetts okvinnliga, utan även fått till följd att kvinnor och män har dömts olika i rättsliga instanser. Under medeltiden kunde exempelvis en man få ett lindrigare straff om det gick att påvisa att brottet hade begåtts i stundens hetta. En kvinna däremot kunde inte åberopa hastigt mod som en orsak till en gärning då man trodde att denna typ av dåd inte var förenlig med kvinnans kroppskonstitution (Gourlay 2005: 135–140). Detta sätt att se på ilska och dess konsekvenser framkommer fortfarande i litteratur skriven under den senare delen av 1800-talet. Kvinnor som begår äktenskapsbrott eller mord får sällan eller aldrig förlåtelse för sina överträdelser, medan män som utför brott av liknande art inte sällan blir friade eller åtminstone får ett lindrigare straff om brottet ansågs ha begåtts ”in the heat of passion”.

SAMMANFATTNINGSVIS skulle man kunna påstå att antikens temperamentslära har spelat en inte oväsentlig roll i människors sätt att tolka sin omvärld.

Uttryck som ”att vara vid sunda vätskor” eller ”blod är tjockare än vatten” är rester i vårt språk som vittnar om temperamentslärans en gång betydande ställning. Åderlåtning utfördes så sent som på 1800-talet och ansågs vara ett medicinskt beprövat sätt att återställa balansen i kroppen och därmed bota sjukdomar. Schablonartade påståenden om att det är lättare att hantera mäns ilska på grund av att den är direkt och snabbt går över till skillnad från den försåtliga och långvariga formen av kvinnlig ilska, kan tyda på att antikens sätt att se på manliga och kvinnliga emotioner fortfarande inte har spelat ut sin roll. Att kvinnor än idag generellt sett uttrycker sin ilska mer sällan än män tycks vittna om ett patriarkalt tankesätt, där den energi och handlingskraft som finns i ilska ska fortsätta att framstå som ett manligt privilegium.

Cathrine Norberg är universitetslektor i engelska och prefekt vid Institutionen för språk och kultur

Referenser

- Durst, Uwe. (2001). ”Why Germans don't feel ”anger.” I *Emotions in Crosslinguistic Perspective*, red. Harkins, Jean & Wierzbicka, Anna. Mouton de Gruyter: Berlin, s 115–148.
- Geavert, Caroline. (2005). ”The ANGER IS HEAT question: detecting cultural influence on the conceptualization of ANGER through diachronic corpus analysis.” I *Perspective on Variation: Sociolinguistic, Historical, Comparative*, red. N. Delbecque, J. van der Auwera & D. Geeraerts, Berlin: Mouton de Gruyter, s 195–208.
- Geeraerts, Dirk. & Grondelaers, Stefan. (1995). ”Locking back at anger: Cultural Traditions and Metaphorical Patterns.” I *Language and the Cognitive Construal of the World*, red. J. R. Taylor & R. E. MacLaury, Berlin: Mouton de Gruyter, s 153–179.
- Gourlay, Kristi. (2005). ”A Pugnacious Pagan Princess: Aggressive Female Anger and 171 Violence in *Fierabras*.” I *The Representation of Women's Emotions in Medieval and Early Modern Culture*, red. Perfetti, Lisa. Gainesville: University Press of Florida, s. 133–63.
- Kövecses, Zoltán. (2003). *Metaphor and Emotion. Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lakoff, George. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Nunn, Jana. & Thomas, Susan. (1999). ”The Angry Male and the Passive Female: The Role of Gender and Self-Esteem in Anger Expression.” *Social Behavior and Personality* 27.2, s. 145–54.
- Perfetti, Lisa. red. (2005). *The Representation of Women's Emotions in Medieval and Early Modern Culture*. Gainesville: University Press of Florida.
- Pykett, Lyn (1994). *The Sensation Novel: from the Woman in White to The Moonstone*. Plymouth: Northcote House.

Han kan väl inte heta Rosalie?

Monica Nordström Jacobsson

Monica Nordström Jacobsson, som nyligen disputerat på en avhandling om Peter Pohls författarskap, skriver här om den lek med identiteter som Peter Pohl ofta bedriver i sitt författarskap. Spelet med identiteter handlar ofta om våra föreställningar om kön.

”**MAN LÄRDE KÄNNA JANNE PER CYKEL**” berättar Krille i Peter Pohls roman *Janne, min vän* (1985:5) och fortsätter: ”Klockan 18.32 blev jag upphunnen av någon, som kom från ingenstans, bara fanns där. Och prejade. Vilken precision! En beundrartanke som jag hann med, men döskraj blev jag” (Pohl 1985:6).

KRILLE REAGERAR ALLTSÅ i förstone såväl med beundran som med förskräckelse vid sitt första möte med den okände ekvilibristen på cykel. Båda känslorna ebbar dock snabbt ut när han tar en närmare titt på nykomlingen. ”[N]är jag såg fejsen, det där flinet, ramlade hjärtat tillbaka på plats. Det var en tjej”, förkunnar han och konstaterar därefter: ”Slumpen måste ha styrt hennes cykel så perfekt” (Pohl 1985:6). I Krilles föreställningsvärld finns inga tjejer som behärskar cyklandet konst på det vis han nysst bevittnat och hans strategi för att förklara detta märkliga blir alltså att hänvisa till att det måste ha varit en tillfällighet. När cyklisten i nästa ögonblick presenterar sig som Janne, överger Krille alla tjejfunderingar – ”he sees a boy instead”, konstaterar Boel Westin och fortsätter: ”The construction of gender is thereby performed” (Westin 1999:98). För sig själv resonerar Krille som så, ”att om en kille ser ut som en tjej så är han inte intresserad av att snacka

om sitt utseende. Och om han behärskar en cykel så som Janne tydligen gjorde så finns det annat att snacka om” (Pohl 1985:6 f). Därmed är frågan om konststillhörighet åtminstone för ögonblicket slutdiskuterad för hans del.

JANNE BLIR SNABB en del av det grabbgång som Krille tillhör och hans status är hög, detta trots att han är förhållandevis liten till växten, inte har något välutvecklat bollsinne och inte delar det övriga gängets intresse för pitt- och fittskämt. Det som ger honom en position, är istället hans exceptionella talanger på cykel och hans totala avsaknad av rädsla när det kommer till halsbrytande balansakter där han bokstavligen riskerar sitt liv. Övertygelsen om att egenskapen mod och förmågan att behärska en cykel på ett enastående vis endast kan tillskrivas en kille, gör alltså att ingen i gänget, Krille inkluderad, under det dryga år som Janne finns med i gemenskapen, funderar över hans konststillhörighet: han betraktas, som Krille formulerar det, som ”grabben hela dan” (Pohl 1985:9).

DET ÄR VIA KRILLES MANLIGA blick som Janne konstrueras. Det är via Krilles likaledes manliga röst som Jannegestalten berättas fram. ”Könsskygglap-

parna sitter i vägen för berättaren och hindrar honom från att se klart”, säger Maria Österlund i sin avhandling om könsöverskridande i ungdomsromanen (Österlund 2005:195). Den yttersta konsekvensen av detta blir att en manlig tolkningsmatrix tystar den kvinnliga rösten och utplånar bilden av en kvinnlig existens. Det är i sammanhanget värt att påpeka att det finns två personer – Krilles mamma och Krilles syster – som av allt att döma genast ser vad den skyggglappsförsedde Krille inte ser. Deras kvinnliga blick och kvinnliga tolkningsmatrix tillåter dem att omedelbart identifiera Janne som den flicka han faktiskt är, och åtminstone modern anar också omgående den utsatthet som placerat Janne i hans självpåtagna pojkrull.

DEN MANLIGA BLICKENS och den manliga tolkningsmatrixens begränsningar är dock bara en del av förklaringen till Krilles förblindelse. Visserligen har Pohl, när han satt Krille som berättare, beslutat sig för att allt skall berättas ur ett manligt perspektiv, men det innebär samtidigt ett tolvårigt och därmed naivt otillförlitligt perspektiv, vilket för med sig att han i sin berättarroll ibland förser läsaren med mer information än vad han är medveten om. Detta medför i sin tur, att det är möjligt för läsaren att dra slutsatser av det Krille berättar som han är oförmögen att dra själv. ”Pohl låter Krilles pojkröst dominera”, påpekar Maria Österlund och menar därför att ”det kan vara svårt för läsaren att bryta sig ur Krilles subjektsposition” (2005:204). Ändå är det till syvende och sist Krilles tillkortakommanden som berättare som tvingar läsaren till överväganden och i sista hand slutsatser som han inte klarar av själv – och där skymtar den förklädda flickan fram.

NÄR ROMANEN KOMMER till sitt slut, inser Krille det läsaren sannolikt har anat, nämligen att Janne i själva verket är en flicka och att hon arbetar vid en cirkus som lindansare och cykelakrobat under namnet Miss Juvenile. Detta ger honom – och givetvis även läsaren – anledning att fråga sig vad orsaken kan vara till att Janne valt att uppträda som pojke, men något entydigt svar på den frågan ges inte i romanen. ”Det är knappast att pressa texten om man antar att Janne/Miss Juvenile till allt annat utnyttjas sexuellt”, säger exempelvis Ulla Lundqvist (Lundqvist 1994:203). Hon får medhåll av Laurie Thompson, som i sin analys av *Janne, min vän* bland annat hävdar att “although the book does not spell it out, it seems virtually certain that Janne is involved in some kind of sex ring” (Thompson 1993:162). När

Janne väljer att uppträda som pojke, blir det ett sätt att komma undan en kvinnlig verklighet som innebär utnyttjande, övergrepp och anonymitet.

OM EN FLICKA PÅ FLYKT undan manligt våld och sexuella övergrepp berättar Pohl också i *Men jag glömmet dig inte* (Pohl 1997). Även denna roman har en tolvårig, manlig berättare – Jörgen – som en dag på försommaren möter en person som är tydligen ovillig att avslöja något som helst om sig själv. Jörgen gör flera försök att få veta sin nya bekantskaps namn, men det dröjer ett bra tag innan det till slut blir yppat: Rosalie (Pohl 1997:20). Detta avslöjande får Jörgen att tänka efter:

I och för sig har jag aldrig funderat igenom ifall det finns något samband mellan vad man heter och hur man ser ut. Men en del namn är ju sådana att de väcker vissa bilder. Rosalie är en liten gullockig flicka med runda skära kinder och glittrande ljusblå ögon. (Pohl 1997:23)

JÖRGEN REDOVISAR HÄR öppet hur han konstruerar kön med ett namn som utgångspunkt. Namnet rimmar dock, enligt hans mening, illa med den person han ser – och har sett – framför sig vilket han avslöjar när han tänker att en kille ”som ser ut att vara huggen i sten, kan helt enkelt inte heta Rosalie” (Pohl 1997:23). Han inser emellertid att han har begått ett misstag och han tillstår också det och erkänner för Rosalie att han trott att hon var kille. Han försöker i det sammanhanget utröna om han förolämpat henne genom sitt misstag, men misslyckas. Att han ser det som en möjlighet, visar ändå att han är medveten om att det i normalfallet inte brukar uppskattas att bli uppfattad som pojke om man är flicka eller vice versa.

SÅ SMÅNINGOM får han ta del av Rosalies historia: Hon och hennes tvillingbror håller sig gömda med hjälp av en kvinnojour. Pappan sitter i fängelse efter att ha misshandlat Rosalies bror så svårt, att han sitter i rullstol och betraktas som utvecklingsstörd. Fadern har även mördat syskonens mamma och förgripit sig sexuellt på Rosalie. Förklädd till pojke och med håret färgat och kortklippt, försöker hon undkomma faderns hantlangare som letar efter henne. Det blir därmed uppenbart att såväl Janne som Rosalie faller in under den kategori av flickor för vilka förklädnaden främst är ”en flykt undan en snäv flickroll, vilken innebär anpassning, övergrepp

och utsatthet och den antas för att utvidga flickans (för)handlingsutrymme” (Österlund 2005:127). Att träda in i pojkrullen är alltså inte lek- eller lustbetonat, utan ett resultat av nödtvång.

I SIN SENASTE ROMAN, *Anton, jag gillar dig!* (Pohl 2008), möter läsaren två karaktärer – Jojo och Anton – som i mångt och mycket påminner om Krille och Janne från debutromanen. Det är Jojo som är berättaren och berättelsen handlar om Anton, klasskompis och bolltrollare som är beundrad och omtyckt av alla. Precis som i *Janne, min vän* berättar också Jojo ur sitt tioåriga (jag)perspektiv med de begränsningar det med nödvändighet innebär. Anton övertalar Jojo att börja spela fotboll, vilket medför att de träffas på träningarna, men också att de inleder en vänskapsrelation utanför fotbollsplanen. Beskrivningen av hur Anton första gången besöker Jojos familj är i mångt och mycket en upprepning av Jannes första visit hemma hos Krille men även vad gäller Antons hemlighetsmakeri runt sitt hem och sitt familjeliv är likheterna med Janne påfallande.

I OCH MED ATT JOJO ganska omgående börjar ställa sig frågor gällande Anton, fokuseras också läsarens intresse på honom. Jojos ombonade tillvaro i en familj med en mamma och en pappa, två småsyster och ytterligare ett syskon på väg, förefaller dessutom inte rymma några hemligheter. Det är inte förrän på romanens näst sista sida som läsaren får anledning att granska Jojo närmare, och detta sker när familjen för första gången inspekterar det senaste tillskottet i syskonskaran – ur Jojos perspektiv ytterligare en lillasyster. ”Vad ska hon heta?” undrar Jojo, och får veta att mamma och pappa funderar på att ge den nyfödda namnet Eleonora.

”Vi kommer nog att kalla henne Ella, förkunnar Jojo. Ingen orkar säga Eleonora. Varför ger ni oss så hopplösa namn?”
”Hopplösa, vet hut! Ni har drottningnamn, allesammans”, försvarar pappa sin och mammas dåliga smak. (Pohl 2008:141)

OCH INTE FÖRRÄN HÄR, när pappan påpekar att alla hans barn har drottningnamn, blir det klart att Jojo är en flicka, något som understryks när pappan fyra rader senare och på romanens allra sista sida frågar ”Och hur är det med dej då, Josefine?”

HUR DEN ENSKILDE LÄSAREN fram till detta ögonblick har uppfattat Jojo, är det naturligtvis omöjligt att uttala sig om. Helt säkert är dock att oavsett

denne har betraktat Jojo som flicka eller pojke, så är det ett resultat av en egen konstruktion, baserad på egna uppfattningar om genus. ”I litteraturens värld finns otaliga exempel på förklädnader, rollspel och identitetsförvecklingar som grundas på att genuspresentationen döljer ett annat kön än det förväntade”, säger Eva Heggstad och Anna Williams i inledningen till boken *Omklädningsrum. Könsöverskridanden och rollbyten från Tintomara till Tant Blomma* (Heggstad och Williams 2004:8).

I FALLET MED JOJO blir det helt uppenbart att det är läsarens förväntningar som är avgörande för vilket kön som konstruerats för henne under läsningen. Ingenstans i texten används pronominet *hon* eller *han* när det gäller Jojo. Namnet – eller snarare smeknamnet – skulle lika gärna kunna stå för Johan eller Johannes som för Josefine. Fotbollslaget som Anton och Jojo spelar i, är ett mixat lag med både flickor och pojkar. Arrangemanget är rimligen inte oavsiktligt från Pohls sida. På samma vis som han i tidigare romaner synliggjort hur pojkrullen för en flicka kan innebära en väg bort ifrån utsatthet och manligt förtryck, visar han här det som Heggstad och Williams kallar ”genussystemets bärande principer” (Heggstad och Williams 2004:8). Det blir i sammanhanget uppenbart att dessa principer, vilka omfattar rådande uppfattningar om manligt och kvinnligt, styr läsarens perception. Huruvida avslöjandet av Jojos biologiska kön innebär en överraskning eller inte, går alltså inte på förhand att säga, men oaktat läsaren har uppfattat Jojo som pojke eller flicka, har detta skett utifrån egna föreställningar om genus, normer och gränser.

Monica Nordström Jacobsson är universitetsadjunkt vid Institutionen för språk och kultur

Referenser

- Heggstad, Eva & Williams, Anna, ”Litteraturens omklädningsrum”, i *Omklädningsrum. Könsöverskridanden och rollbyten från Tintomara till Tant Blomma*, (red. Eva Heggstad och Anna Williams), Lund 2004, s. 5-12.
- Lundqvist, Ulla, *Tradition och förnyelse. Svensk ungdomsbok från sextio- till nittio-tal*, Stockholm 1994.
- Pohl, Peter, *Janne, min vän*, Stockholm 1985.
- Pohl, Peter, *Men jag glömmet dig inte*, Stockholm 1997.
- Pohl, Peter, *Anton, jag gillar dig!*, Stockholm 2008.
- Thompson, Laurie, ”Peter Pohl’s *Janne, min vän*”, i *Trivium* 1993 (28), s. 154-166.
- Westin, Boel, ”The Androgynous Female – (or Orlando Inverted): Examples from Gripe, Stark, Wahl, Pohl”, i *Female – Male: Gender in Children’s Literature*, (red. Lena O. Pasternak), Stockholm 1999.
- Österlund, Maria, *Förklädda flickor. Könsöverskridning i 1980-talets svenska ungdomsroman* (diss.), Ekenäs 2005.

”När jag talar måste jag vara alfahonan”

Lena Holmbom och Annbritt Palo har undervisat i kursen Retorik för kvinnor vid Luleå tekniska universitet, och frågar sig om det verkligen behövs kurser som enbart riktar sig till kvinnor.

ENLIGT EN POLICY som fastställts för Luleå tekniska universitet (LTU) ska arbetet för likabehandling vara en naturlig del i verksamheten, bedrivs kontinuerligt och genomsyra all utbildning. Dessutom ska det bedrivs ett aktivt arbete för att uppnå jämn könsfördelning inom alla universitets utbildningar. Med detta i åtanke är det intressant att notera att LTU sedan 1998 har erbjudit en kurs som heter Retorik för kvinnor. Enligt Christina Heimdahl, som tog fram kursen och undervisade i den de första sju åren, var ett huvudsyfte att möta ett behov och att skapa en arena för kvinnors ”experiment och förmågor” i retoriska sammanhang. Kursen, som var den första i sitt slag i hela landet, var samtidigt den första retorikkursen vid LTU och väckte stor uppmärksamhet. Frågan är förstas vilket syfte kursen fyller idag.

EN GRANSKNING AV den aktuella kursplanen (S0042S) visar att den här kursen idag innehållsmässigt inte skiljer sig nämnvärt från andra retorikkurser som ges vid LTU, med undantag för den tämligen vaga formuleringen att studenten efter genomgången kurs ska kunna ”beskriva retorikens funktion, historia och betydelse utifrån ett genusperspektiv.” När skillnaden mellan Retorik för kvinnor och andra retorikkurser inte är större än så, är det befogat att fråga sig varför kursen fortfarande ges, i synnerhet som kursnamnet indikerar att kursen vänder sig till kvinnliga studenter och inte, som policyn dikterar, strävar efter jämn könsfördelning.

UNDER VÅRTERMINEN 2008 undervisade vi för första gången i kursen. Vi utgick från kursplanens formu-

leringar och planerade en kurs där alla inblandade lärare – vi själva och samtliga gästlärare – var kvinnor och där kurslitteraturen, med ett undantag, var skriven av kvinnliga retoriklärare. Bortsett från detta tyckte vi inte att planeringen skilde sig väsentligt från andra retorikkurser där vi tidigare undervisat. Det som däremot var annorlunda var att studentgruppen bestod av enbart kvinnor. Visserligen har det hänt att vi haft kurser där alla deltagare råkat tillhöra samma kön, men vårt förhållningssätt och vår planering av dessa kurser har icke desto mindre utgått från en jämn könsfördelning. Här var utgångspunkten alltså en helt annan.

ETT RESULTAT AV att medvetet iscensätta ett genusperspektiv var att det kvinnliga – talarförebilderna, läromedelsförfattarna, gästlärarna och kursdeltagarna – inte längre blev ”det Andra”, det som i jämställdhetens namn måste lyftas fram. Det blev i stället normalperspektiv för alla deltagare, såväl för oss som för studenterna. Genom att vi valde bort det som för oss annars automatiskt skulle ingå i en retorikkurs, till exempel The Gettysburg Address-talet av Abraham Lincoln eller I Have A Dream-talet av Martin Luther King, insåg vi att det som sker i lärares huvud och tänkande styr undervisningens förutsättningar och utfall.

VI PÅPEKADE INTE för studenterna att vi medvetet valt kvinnliga talarförebilder eller författare, och konsekvensen av detta var att studenterna inte heller ifrågasatte eller kommenterade urvalet, åtminstone inte i kursens inledningsskede. För oss blev det en påminnelse att ett genusperspektiv i didaktiska sammanhang alltid kommer att leda till att vi som lärare måste göra upp med våra egna förutfattade meningar. Det handlar om att göra upp med sina föreställningar om varför exempelvis texter av Strindberg eller i det här fallet ett tal av Martin Luther King skulle vara självskrivna. Problemet är att när vi oreflekterat accepterar de kanoniserade verkens betydelse och plats i undervisningen, traderar vi samtidigt en mängd normer och värderingar: det manliga, det västerländska, det historiskt etablerade, etc.

OLIKA UNIVERSITETSLÄRARE uppvisar givetvis olika grad av genusperspektiv, men det är vår fasta övertygelse att vi som lärare påverkar studentgrupper mer än vi vill tro. Varför skulle vi annars, när vi ser att studentgrupper inte är jämnt könsfördelade, envisas med att undervisa i ”neutralitetens namn”, som i realiteten – det är åtminstone vår erfarenhet

– varken är genusneutral eller fri från värderingar av etnisk och kulturell art? I det här fallet föranledde kursens namn och kursplanens formulering om genusperspektiv oss att iscensätta en undervisning med tydlig genusperspektiv vilket sannolikt påverkade våra studenter.

DET FÖRSTA SOM BÖR SÄGAS om studentgruppen är att den var åldersblandad. Det var inte ”gamla feminister” som hade sökt kursen utan kvinnor mellan tjugo och fyrtiofem år, med majoritet för yngre studenter. Deras talarerfarenheter varierade; där fanns politikern men framför allt universitetsstudenterna som såg nyttan av en retorikkurs. Vårt arbetssätt i den här kursen skilde sig inte markant från det arbetssätt som är vanligt vid Institutionen för språk och kultur. Studenterna skrev individuella studieplaner i början av kursen, där var och en preciserade sina behov av och sina förväntningar på kursen. Under kursens gång fick och gav studenterna kontinuerligt feedback på framförda tal. Vi förde också samtal, av generell och av specifik karaktär, i anslutning till talövningarna och miniföreläsningarna. I slutet av kursen lämnade studenterna in en obligatorisk studiesammanfattning, en skriftlig reflektion över det egna lärandet i kursen. Denna studiesammanfattning låg sedan, tillsammans med den individuella studieplanen, till grund för det utvecklingssamtal (20–30 minuter per student) som hölls med varje student efter avslutad kurs. Vi tycker oss alltså ha en god uppfattning om hur studenterna upplevt kursens innehåll, genomförande och sin egen utveckling som talare.

UTIFRÅN DETTA HAR VI HAFT ANLEDNING att fundera varför dessa studenter valde Retorik för kvinnor och inte någon annan retorikkurs. Initialt var vår uppfattning nämligen att det, med tanke på LTU:s policy, är märkligt att kursen fortfarande ges. Trots att vi fortfarande principiellt ställer oss tveksamma till könssegregerade kurser, har vi tvingats reflektera över vilka behov Retorik för kvinnor fyllt. Ett behov som kursen, att döma av studenternas studiesammanfattningar, fyllt är att den fokuserat maktperspektiv; genom att erbjuda studenterna möjlighet att reflektera över reella talarsituationer: *Varför* blir tjugoråringen behandlad som en söt, liten docka? *Varför* måste politikern i politiska sammanhang framhålla sitt moderskap? *Varför* ifrågasätter och förlöjligar den manliga universitetsläraren i en helt annan kurs de talartekniker som den unga studenten har lärt sig? Flera studenter sade sig ha insett att de, när de går in i talsituationer, måste gå in i rollen som alfahona, som ledare.

UTÖVER MÖJLIGHETEN att uppmärksamma och diskutera maktstrukturer tycks kursen också erbjuda ett slags trygghet. En fråga som vi kan ställa oss är varför studenter skulle uppleva större trygghet med enbart kvinnor. Naturligtvis är skälen olika för den som lider av talängslan och för den som annars vanligtvis rör sig bland män, men båda studenttyperna och många fler fanns i gruppen. Det tycks alltså som om studenter har lättare att bortse från andra maktstrukturer, till exempel sådana som rör ålder, utbildning och social tillhörighet, än kön. Med detta i åtanke torde det vara motiverat att LTU fortfarande ger en kurs av detta slag, men samtidigt frågar vi oss vad det är som gör kön till den viktigaste maktfaktorn. Kan det vara så att vi här på LTU, liksom i samhället för övrigt, tillåter att kön blir en avgörande maktfaktor? Om vi inte tillät det, skulle en kurs av det här slaget kanske vid det här laget ha spelat ut sin roll.

DET ÄR EMELLERTID *en sak* vad vi har lärt oss av att undervisa i Retorik för kvinnor. Fortfarande är vi kluvna inför tanken på universitetskurser som så tydligt appellerar endast till ett kön. LTU:s policydokument betonar likabehandling och att ge en kurs som heter Retorik för kvinnor går till synes stick i stäv med LTU:s policy om jämn könsfördelning inom alla universitetets utbildningar. Samtidigt ser vi såväl positiva som negativa konsekvenser av specialkurser av det här slaget men tror inte att enkönade kurser per automatik leder till likabe-

handling och jämställdhet. *En annan sak*, och den ser vi som den viktigaste, är ändå vad universitetet kan lära. Hur gör vi som arbetar vid LTU genusperspektivet till något mer än en prioriterad satsning? Strukturanalysen av hur det ser ut vid det här universitetet visar att det som måste ske är att etablera andra normer än dem som medvetet och omedvetet reproduceras. Detta medför att vissa normer måste ifrågasättas. Det är möjligt att kurser som Retorik för kvinnor kan bidra till att nya normer etableras, men det är inte tillräckligt för att i grunden ändra strukturer på alla nivåer, från det gemensamma till den enskilda undervisningssituationen.

NÄR INGEN LÄNGRE BER OM URSÄKT för kön, ålder och utseende eller för sin rätt att uttrycka sig och verka på samma villkor och med samma rätt till respekt, då och först då får orden genomslagskraft. Då och först då råder jämställdhet vid LTU.

Lena Holmbom och Annbritt Palo är doktorander i svenska med didaktisk inriktning, Institutionen för språk och litteratur

Referenser

http://www.ltu.se/polopoly_fs/1.7749!handlingsplan_for_likabehandling.pdf; http://www.ltu.se/polopoly_fs/1.34699!10-07%20policy%20for%20likabehandling.pdf
Heimdahl, Christina. 2008-10-06.
https://portal.student.ltu.se/stuka/kurs.php?lang=swe&kurs=S0042S&orpage=enhet_5400&year=0809&what=kod

Källhammer, Eva, Fältholm, Ylva (2007). *Att vara man väger tyngre: en studie om karriärstrukturer vid Luleå tekniska universitet*, Luleå, Luleå tekniska universitet, s. 27.

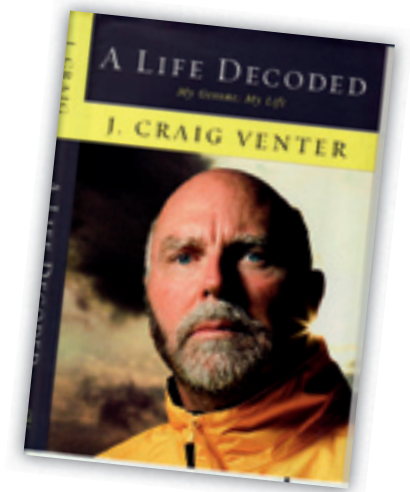
Craig Venter, genomet och skrivandet av livet.

Anders Öhman

J. CRAIG VENTER är förmodligen en av de mest ryktbara personerna inom naturvetenskapen de senaste åren. I februari 2001 publicerade han och hans forskningsgrupp vid bioteknikföretaget *Celera* kartläggningen av det fullständiga mänskliga genomet i tidskriften *Science*. I juni 2000 hade Venter tillsammans med sina rivaler om att bli först med att sekvensera det mänskliga genomet, det statliga *Human Genome Organization* (HUGO), framträtt vid en spektakulär tillställning i Vita huset med Bill Clinton och Tony Blair för att tillkännage att man nu i princip hade löst livets gåta.

NÄR HAN NU GIVIT UT sin självbiografi, tillstår han att han naturligtvis inte kan konkurrera med självbiografier skrivna av skönlitterära författare. Ändå menar han att hans vetenskapliga bedrift kan motivera varför han tagit sig för att skriva om sitt liv. Självbiografien, som kom ut 2007, har titeln *A Life Decoded. My Genome, My Life*. Han säger sig vara medveten om att det inte är oproblematiskt att skriva om sitt liv, eftersom minnet är så förmbart är det lätt att göra efterhandskonstruktioner. Som en ironisk replik till detta inflikar han delar av sin egen DNA-uppsättning i boken, och skriver att detta utlämnande gör det möjligt att göra nya tolkningar av honom långt efter det han själv lämnat jordelivet.

VENTERS SJÄLVBIOGRAFI ger en fascinerande inblick inte bara i en vetenskaplig karriär, utan även i de

förändrade villkoren för forskningen de senaste åren och i det man skulle kunna kalla konstruktionen av manlighet. Det är berättelsen om en man som skapar sitt eget öde, även om det blir tydligt att detta öde kräver både bugande och bockande till mafialiknande riskkapitalister, och sitt pris i form av övergivna fruar och barn.

I inledningen till boken framhåller han den stora dramatiken i sitt liv, samtidigt som han förbereder läsaren på att det är ett slags försvarstal han ämnar hålla. Hans karriär har haft sina offer, men det beror på att han varit tvungen att kämpa mot de mäktiga och att han i denna kamp ofta blivit sviken av sina närmaste. Han skriver:

Detta är berättelsen om ett till synes omöjligt sökande och höga mål. Den innehåller mycken rivalitet och bittra dispyter, och konflikter mellan jag-känslan hos några av biologins största personligheter. Mitt äventyr har fört mig från höjden av oerhörd uppmärksamhet då jag anförde en relativt liten men hängiven armé av vetenskapsmän, datorer och robotar för att uppnå vad som framstod som omöjligt, till de svartaste djupen av depression i och med att jag stötte på motstånd från nobelpristagare, ansedda regeringsföreträdare, kolleger och till och med min hustru. (Venter, s.2, min övers.)

DET MAN LÄGGER MÄRKE TILL i citatet är, förutom utpekandet av motståndarna till hans strävan som vetenskapsman, är det krigiska bildspråket. Han anför en armé och han råkar ut för sammanstötningar och skärmytslingar på vägen. Det är en smula besynnerligt, eftersom det som Venter annars framhåller är att han aldrig har marscherat i led eller anpassat sig till några grupper eller kollektiv. Han vill iscensätta sig som individualisten van att gå sin egen väg.

SJÄLVSTÄNDIGHETEN ÄR det som utmärker Craig Venter redan från början. Som ung pojke framstår han som familjens svarta får. Hans studieresultat är dåliga, och som tonåring i generationsrevoltens och hippietidens USA är han mest intresserad av att surfa och ”softa”. Till slut hamnar han i alla fall som sjukvårdare, inte som soldat, i Vietnam, och där inträffar de händelser som ger honom en ny riktning i sitt liv.

UPPLEVELSEN AV OHYGGLIGA scener med skadade och sårade gör att han bestämmer sig för att ta sitt liv. Han simmar långt ut i havet, men kommer på andra tankar när han känner en hajfena nudda vid benet. Han inser hur mycket livsviljan betyder för överlevnaden. Han behandlar två soldater, den ena mycket skadad men med en okuvlig vilja att leva, den andra tämligen lindrigt skadad men uppgiven. Det är naturligtvis soldaten med livsvilja som överlever.

I ÖVERGÅNGEN MELLAN den fas i livet som karakteriseras av surfing, segling och Vietnam och den fas som består av doktorandstudier på universitetet, träffar han sin första hustru Barbara och får en son med henne. Ganska snart efter sonens födelse

försvinner hon ur handlingen, förutom att Venter kort beskriver deras skilsmässa och att förlusten av vårnaden om barnet åtminstone har det goda med sig att Barbara äntligen börjar ta hand om pojken. I stället är det nu karriären som forskare i biokemi som upptar utrymmet i självbiografen.

DET ÄR EN KARRIÄR PÅ RÅLS, samtidigt som Venter understryker sin unika kapacitet som doktorand. Tidigt får han erfarenhet av att andra försöker att lägga beslag på hans resultat och att hans förmåga att hitta egna lösningar på forskningsproblem väcker både uppmärksamhet och avundsjuka. När han disputerat får han fast anställning på en gång, och behöver inte ta någon postdoc-tjänst. Hans avhandling handlar om hur adrenalin påverkar receptorerna i protein, och han fortsätter på den inslagna vägen i sitt nya projekt. Snart blir han förälskad i en doktorand, Claire, i sin projektgrupp och de gifter sig.

BEGÄRET ATT FINNA NYCKELN till livets gåta gör att Venter efter en tid lämnar receptor-forskningen till förmån för genetiken, vilket samtidigt innebär att han lämnar sin forskargrupp. Förändringen innebär också en, med Venters egna ord, ”lab-skilsmässa” från nya hustrun Claire. Som Venter vitsigt uttrycker det, ”Claire skulle ta hand om min receptor-bebis, och jag skulle få vetenskapen om genomet.” (Venter, s.109.) Han påpekar även att det positiva var att Claire skulle slippa stå i hans skugga.

NU INLEDS VENTER STORHETSTID som forskare, till en början som ledare för en forskargrupp vid det statliga NIH (National Health Institute). Här kommer han snart i kontakt med James Watson, nobelpristagaren som 1953 tillsammans med Francis Crick upptäckte DNA-spiralen, den s.k. double helix. Mycket snart framgår det för Venter att Watson både är en hycklare och en bedragare.

WATSON FÅR VENTER att lägga ner mycket tid på att söka pengar för att kunna köpa fler sekvenseringsapparater, men ansökningarna blir alltid avslagna. I stället återfinner Venter sina formuleringar i de idéer som Watson presenterar som sina egna. När Venter, på inrådan av det statliga NIH:s jurister, börjar patentera sina DNA-sekvenseringar, görs han till syndabock för forskningens kommersialisering av i första hand Watson. Vad allmänheten inte känner till, menar Venter, är att Watson, samtidigt som han är chef för *NIH Genome Center*, har tunga aktieposter i flera bioteknik- och läkemedelsföretag.

VENTERS SJÄLVBIOGRAFI är naturligtvis på många sätt ett rent försvarstal, men det är stundtals tänkvärt att ta del av de argument han anför till sitt försvar. Till exempel menar han att det i stort sett är meningslöst för den som verkligen söker ny kunskap att söka forskningsanslag och andra statliga medel. De som sitter som sakkunniga är antingen konkurrenter som avslår ansökningar som hotar deras egen forskning eller så förmår de inte att se vad som verkligen är innovativt. Även Peer Review-systemet fungerar på ett liknande konserverande sätt, skriver Venter, vilket leder till att var och en med ”oprövade metoder, innovativa idéer och unika insikter måste vara beredd att utkämpa hårda strider”. (Venter, s. 255.) Under sin statliga karriär erhöll Venter inte ett enda externt anslag, och blev även refuserad av de mest framstående tidskrifterna.

DET ÄR SKÅLET TILL att Venter är tvungen att vända sig till det privata näringslivet för att kunna fullfölja sin forskning. Det överordnade målet för honom är att göra gott i världen, och om det innebär att liera sig med riskkapitalister är det ett pris han gärna betalar, samtidigt som han självfallet blir miljonär på kuppen. Det kan han tydligen också stå ut med.

MERPARTEN AV SJÄLVBIOGRAFIN uppehåller sig vid detta stadium i hans karriär, troligen för att det är här som han har störst intresse av att rättfärdiga sitt liv. Det var en tid då han ständigt blev anklagad för att girigt försöka slå mynt av människans genuuppsättning. Hans försvar är att det är enda chansen för att få gehör för sin hårt kritiserade, men ska det visa sig, mycket framgångsrika metod att kartlägga DNA-sekvenserna i generna, den s.k. ”shotgun”-metoden.

I EN RECENSION AV Venters bok i *London Review of Books* menar vetenskapshistorikern Steven Shapin att man kan läsa redogörelsen för Venters liv som en berättelse om en av de första i den akademiska världen som framgångsrikt lyckats förena den innovativa vetenskapsmannen med den ambitiösa entreprenören. Shapin hänvisar till bokens sista stycke, där Venter deklarerar sitt nästa mål som forskare, nämligen att skapa ”verkligt artificiellt liv” (Venter, s.357.), och jämför honom ironiskt med Gud i ”skapelsebranschen”.

ÄVEN OM JAG TYCKER ATT Shapins iakttagelser är välfunna, menar jag ändå att Venters självbiografi är mera intressant än bara som ett exempel på den framträngande kommersialiseringen av forskningen

och universiteten. Det finns andra aspekter av Venters bok, som inte bara visar upp den framgångsrike vetenskapsmannen, eller seglaren på omslaget, utan som även antyder tveksamhet över vart hans vetenskapliga och mänskliga landvinningar fört honom. Det är aspekter som har att göra med det problematiska i att skriva sitt liv. När man gör det kan man inte bara låta fakta tala, utan man måste tolka dem. Man måste bli vittne till sitt eget liv.

BOKENS SISTA MENING pekar på denna problematik. Sedan Venter deklarerat att han skulle vilja att nästa projekt vore att skapa artificiellt liv, sluta boken med denna reservation: ”Och på detta sätt skulle jag vilja ta reda på om ett avkodat liv verkligen är ett liv man har förstått.” (Venter, s.357.) Det ligger mycket av tvekan i ett sådant yttrande. Efter att ha berättat historien om hur han funnit koden i det mänskliga genomet, trots konkurrenter och fiender, ger han utrymme åt frågan om vad koden verkligen betyder. Yttrandet hänvisar naturligtvis också till hans eget livs gåta. Trots att han berättat sitt liv från början till slut, och att han t.o.m. inkluderat delar av sin egen genuuppsättning i boken, är han ändå osäker om han verkligen förstått det karakteristiska för det.

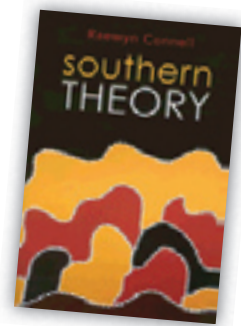
DEN SISTA MENINGEN går därför i dialog både med hans verksamhet som vetenskapsman och hans privata liv. När det gäller det vetenskapliga har han tidigare gett uttryck för viljan att verkligen finna grundbulten i livet, det som är verkliga odiskutabla fakta om livet. Han skriver exempelvis: ”Allt för många gånger har jag sett hur forskningen har styrts mindre utifrån data och mer utifrån kraften hos en bestämd personlighet eller den berättelse på vilken en professor har byggt sin karriär. Jag ville åt de verkliga, empiriska fakta om livet, inte de som filterats genom någon annans perspektiv.” (Venter, s.98.)

SENARE UTTRYCKER HAN sig inte lika säkert då han konstaterar att, trots att han kartlagt det mänskliga genomet, är det inte tillräckligt för att förstå livet. Utan en förståelse för den miljö i vilken cellerna lever, finns ingen säker kunskap. Till skillnad från det statliga genomprojektet, menar han att genetiska data inte var lika viktiga för honom. Han skriver: ”Det som var riktigt värdefullt var den komplexa analysen av den genetiska koden för att kunna diskutera vad den betydde.” (Venter, s.259.)

AMBIVALENSEN I BOKENS sista mening gäller även hans privatliv. I självbiografen är det bara i förbifär-

ten som skilsmässorna nämns, sonen han förlorar vårdnaden om eller övergivet av vänner och kolleger. Trots att det är han som ofta står för brytningen genom snabba, individuellt fattade, beslut att överge en viss forskningsinriktning till förmån för en annan, har han ändå svårt att förstå varför de tidigare kollegerna och fruarna blir så upprörda när han lämnar dem. När han överger sitt första företag *TIGR* till förmån för *Celera* skriver han t.ex. att han ”fortfarande inte kan förstå hur känslan av övergivenhet kunde slå över i fiendtlighet hos flera av mina närmaste vänner och kolleger, människor jag hade anställt, uppmuntrat och stöttat”. (Venter, s. 237.)

Bokrecension

Raewyn Connell (2007) *Southern theory. The global dynamics of knowledge in social science.* Cambridge & Malden: Polity Press.

”The purpose of this book is to propose a new path for social theory that will help social science to serve democratic purposes on a world scale.”

SÅ LYDER INLEDNINGSDEN till boken *Southern Theory*, och med detta sagt öppnar maskulinitetsforskaren Raewyn Connell upp för en förståelse av kunskapsproduktion inom sociologi, etnometodologi och antropologi som ett imperialistiskt, etnocentriskt och ytterst tentativt bygge sprungen ur europeiska- och nordamerikanska kontexter. Connells rättframhet imponerar; det är omöjligt att värja sig för hennes skicklighet att presentera och problematisera dessa metropolers anspråk på att vara universella. Under läsningen smulas koherenta teoribildningar ner till situerade praktiker. Connell leder läsaren fram med all önskvärd tydlighet, och dekonstruerar förgivettagna dualismer. Istället för att tala om väst/öst som en självklar dikotomi introduceras läsaren för *northern-* respektive *southern theory*, samt begreppspar som *centre/periphery*. Tilltaget andas nytt.

Boken är indelad i fyra delar som tillsammans bjuder läsaren på en skräckblandad förtjusande resa genom sociologins, etnometodologins, och antropologins historia. På många sätt blir det en obekvämlig färd, icke desto mindre utgör Connell en rutinerad skribent med stor omsorg för sin publik. Del I – ’Northern theory’ – inleds med en presentation av den klassiska sociologin som skapad och utvecklad inom och för imperialistiska kulturer; det så kallade ’global North’. Dess kanon förvandlas framför mina ögon till en kollektiv, tentativ skapelse som – härrörande från ’the global North’ – också blir etnocentrisk och imperialistisk. En vriden mimikry, tillika en välbehövlig insikt.

Vidare diskuterar Connell hur texter från sociologer som Anthony Giddens, Ulrich Beck och Pierre Bourdieu kan ses som bidragande till att upprätthålla etnocentriska tankar och teorier genom att hävda dessa som universella. På så sätt tydliggör hon också hur till synes allomfattande värderingar härstammar från privilegierade positioner; ”[w]ith few exceptions, mainstream social theory sees and speaks from the global North”. Här kan det vara värt att stanna upp. Känns inte ovanstående tankegångar igen från postkoloniala teoribildningar med Edward Said, Franz Fanon, Gayatri Spivak och Salman Rushdie som främsta förespråkare? Jovisst, menar Connell; på så sätt utgör *Southern Theory* ingen ny insikt. Emellertid vill den över tvåhundra sidor långa boken mer än så. Istället för att sätta punkt vid postkoloniala studier dekonstruerar Connell desamma och visar på hur perifer forskning fortfarande kan anamma och reproducera metropolitiska värderingar.

I del II ’Looking south’ ägnar sig Connell följaktligen åt att dekonstruera kolonialiseringen av Australien och hur Aboriginerna – genom att utmålas som primitiva vildar av det brittiska imperiet – också förstärkte och legitimerade den senares hegemoniska position. Härmed reproduceras välkända dualismer, samtidigt som Connell understryker hur det primitiva också måste förstås som intimt sammanflätat med vad som anses vara tecken på modernitet. I anslutning till detta visar del III – ’Southern theory’ – på allvarliga sprickor i metropolitiska kunskapsproduktioner. Här tar Connell exempel både från forna kolonier i Afrika och Latinamerika samt religiösa uttryck såsom Islam och hur denna kontrasteras mot västerländsk dominans. Hon berör också hur feministiska teoribildningar kan samverka med lokal kunskapsproduktion och tillsammans

bidra till att röster från perifera positioner lyfts fram och synliggörs.

På ett mycket pedagogiskt sätt lotsar så Connell läsaren mellan de olika kapitlen. För detta är jag tacksam. Färden kräver uppmärksamhet; författaren rör sig skickligt mellan feministiska teorier, postkoloniala strukturer och sociologins historia, hon ifrågasätter traditionella dualismer samtidigt som hon – genom att tala om ’southern’- respektive ’northern’ theory – också iscensätter nya. Det senare tilltaget anser jag aningen problematiskt. Bokens titel *Southern Theory* stavat i singular tycks förutsätta en enhetlig teoribildning i söder som också ställs mot en i övrigt splittrad kunskapsproduktion från norr. Connell – som tidigare diskuterat hur sociologi, antropologi samt etnometodologi tycks ta för givet en konsensus inom exempelvis de afrikanska kulturerna – förvånar mig genom att inte vidare problematisera denna aspekt av val av titel. Författaren förklarar träffande hur distinktionerna nord/syd och väst/öst i sig är imperialistiska verk, vilka också visar på ojämlik fördelning av ekonomiska resurser och kulturella influenser. Av den anledningen skulle jag gärna ha sett en liknande diskussion beträffande ’Southern theory’ som ett homogent(?) paket av röster.

Hunnen till del IV där Connell slutligen ägnar sig åt att knyta ihop- packa ner- och lämna över- förundras jag än en gång över materialets styrka och dess enorma detaljrikedom. Emellertid torde dess tämligen disparata karaktär försvåra allt vad konklusioner heter, tänker jag och läser vidare, bara för att upptäcka hur författaren skickligt länkar det inledande syftet till praktiska åtgärder som också kan gynna demokratiska processer. Frågan ”can we have social theory that does not claim universality for a metropolitan point of view” besvaras med en uppmaning riktad mot intellektuella runt om i världen att erkänna lokala uttryck, inte bara beskriva desamma. Vidare förespråkar Connell ett erkännande av sociologiska teoribildningar som sprungna ur antidemokrati och imperialism, varför hon också betonar ett akademiskt ansvar. Som hon själv formulerar det; ”leave campus and talk to the people face-to-face”.

Detta är en bok att återvända till, att hämta inspiration från, och att föra vidare inom akademiska kretsar.

Jennie Olofsson

Anders Öhman är professor i svenska med didaktisk inriktning vid Institutionen för språk och kultur.

Referenser

- Shapin, Steven, ”I’m a Surfer”, *London Review of Books*, 20.3 2008.
Shelley, Mary, *Frankenstein or the Modern Prometheus*, [1818], Oxford: Oxford University Press 1980.
Venter, J. Craig, *A Life Decoded. My Genome, My Life*, New York: Viking, 2007.
Öhman, Anders, ”Biologisk färdblindhet”, *Dagens Nyheter* 15.6 2008.

Bokrecension

Lisbeth Larsson, *Hennes döda kropp*. Victoria Benedictssons arkiv och författarskap, Weyler.

EN AV HÖSTENS MEST omtalade böcker är *Hennes döda kropp*. Victoria Benedictssons arkiv och författarskap skriven av Lisbeth Larsson, professor i litteraturvetenskap med genusinriktning vid Göteborgs universitet. Victoria Benedictsson har genom tiderna engagerat många forskare och kritiker och nu är det alltså dags igen. Faktum är att ingen svensk kvinnlig författare har ägnats så många biografier, men ändå har hon blivit så missförstådd, menar Larsson.

Benedictssons självmord har ofta fungerat som ett raster vilket hennes texter har lästs genom och genom åren har diagnoserna skiftat. Den döda kvinnokroppen har ofta skytt Benedictssons författarskap. Eller som Larsson uttrycker det hela: ”Modediagnoserna har fastnat på hennes kropp som klisterlappar.” Larsson hävdar att berättelsen om den undergångsdomda kvinnan har tagit över alla andra berättelser om Victoria Benedictsson och hennes författarskap. Kring sekelskiftet 1900 var det hysteri, under mellankrigstiden narcissism och latent homosexualitet och kring sekelskiftet 2000 var det incest och sexuella övergrepp som gjorde sig gällande.

Larssons ambition är att skriva en ny berättelse som sätter Benedictssons texter i fokus, en berättelse som också visar på det stora inflytande som vännen och kollegan Axel Lundegård hade. Lundegård var den som fick förtroendet av Benedictsson att förvalta hennes litterära kvarlätskap. Allt enligt ett avskedsbrev som hittades vid hennes dödsbädd på hotell Leopold i Köpenhamn där hon tog sitt liv 1888. Lundegård var också den som förde ut hennes alster och samlade skrifter till eftervärlden. Längre hade Benedictsson och Lundegård varit författarkollegor som läst och kommenterat varandras texter och ”hennes yttersta vilja” var att han skulle ta hand om den litterära kvarlätskapen.

Lundegårds betydelse för Benedictssons postuma författarskap är emellertid mycket komplicerad. Lundegård hade en tendens att ”kavla ut och banalisera”, skriver Larsson gång på gång och hon använder sig här av litteraturprofessorn Birgitta Holms ord, som också nyligen skrivit en bok om författarskapet.

Larsson visar i sin studie hur Lundegård profiterar på Benedictssons litterära alster och hur han efter många års skrivkramp blir en produktiv, girig och ”hård affärsman”. Benedictsson litterära kvarlätskap blir hans ”baskapital och livförsäkring”. Det var Benedictsson som gav honom uppmärksamhet, energi och pengar, menar Larsson. Det var också han som såg till att hon förvandlades från ”den själsligt friska och sunda författarinna som hon framstod vid sin död till en sjuk, av ångest söndersliten, dödsdriven, kärlekskrank och hysterisk kvinna” skriver Larsson. En bild som Benedictsson själv i sina verk vände sig starkt emot.

Larsson är mycket tydlig i sin argumentation och det empiriska material som hon tagit del av är omfattande. Hon redovisar en mängd olika tillägg, strykningar och bearbetningar av manuskripten som framkallar en i det närmaste litterär våldtäkt där Axel Lundegård framställs som den stora förövaren. Larsson polemiserar också mot andra Benedictssonforskare som Ebba Witt-Brattström och Birgitta Holm för att få fram sitt budskap. Ambitionen är att upprätta fragmenten. De litterära alstren, lapparna och raderna, som hon menar måste läsas i sin ”bristfällighet” med den information som texten ger. Ett sympatiskt förhållningssätt.

Larssons bok har fått ett starkt genmäle och när hon kritiserade nytugivningen av Benedictssons verk hettade det till i den litterära debatten. Flera framstående Benedictssonkännare och -forskare vässade sina pennor för att säga sitt, vilket i förlängningen borde gynna den fortsatta forskningen kring Benedictssons författarskap. Ju fler texttolkningar desto bättre. Varje tid och epok skapar ju sina berättelser. Larssons bok understryker att det inte bara finns en berättelse om Benedictsson utan många..

Caroline Graeske

Bokrecension

Anna Wahl, Maud Eduards, Charlotte Holgersson, Pia Höök, Sophie Linghag och Malin Rönnblom (2008)
Motstånd & Fantasi: Historien om F. Student-litteratur.

F ÄR EN FANTASIFIGUR som är uppbyggd efter författarnas minnesarbete med olika situationer, i akademiska och andra rum, där de upplevt motstånd mot sig, både som feminister och mot feministisk forskning. Genom F:s olika erfarenheter av motstånd söker författarna belysa organisationers könade realitet, för att skapa en motbild till det officiellt könsneutrala förhållningssätt som ofta återfinns i organisationer. Situationerna som beskrivs är sådana där F bryter mot den könsneutrala ordningen genom att förmedla kunskap om kön på en könsneutral arena.

I den första delen av boken presenteras ett antal berättelser där F upplever motstånd, så som exempelvis i seminarierummet, som inbjuden talare på en statlig myndighet, på en kulturförvaltning i en medelstor svensk stad, i det svenska mediala rummet, och i en doktorands möte med sin handledare. Motståndet uttrycker sig på en mängd mer eller mindre subtila sätt: från rättframt ifrågasättande av metoder och urval, till mer svåråtkomligt motstånd i form av kryptiska hänvisningar till att F inte förstår en av vetenskapens grundsatser, nämligen ”Ockhams rakkniv”. Genom dessa berättelser framträder en idealtypisk F, en feminist som många genusforskare nog kan känna igen sig i, ha sympatier med, men också igenkännande irriteras sig på. I en senare del återberättas samma historier men med en uppdiiktad vändning där F gör det hon bara kan göra i en efterkonstruktion: hon säger eller gör det hon inte vågade. Här känner många också igen sig när de ångrar att de inte reagerat annorlunda då de utsatts för någon form av liknande härskarteknik – *tänk om jag ändå hade sagt si eller gjort så* – och den som är lagd åt hämnbegär och som har förmågan att identifiera sig med F har en härlig hämndkänsla att se fram emot.

Bokens fokus på motstånd, såväl subtilt som explicit, är intressant i och med att motstånd ses som ett tillfälle till (om)förhandling av makt, kön och kunskap snarare än bara som en läsning. Situationerna som beskrivs blir därför inte bara något som låser fast F i underläge utan pekar på möjlighet till förändring. Hur F agerar i denna förhandlingsituation är förstås

beroende av i vilket sammanhang hon befinner sig. En intressant tanke författarna för fram, efter Dorte Marie Søndergaard, är att F ges större handlingsutrymme i det kallar en motstridig och splittrad akademisk kultur än i en enhetlig och samstämmig. Feministisk forskning, menar författarna, produceras i mer splittrade kulturer, men förmedlas i både splittrade och samstämmiga.

En tanke som jag har med mig under läsningen av boken är att härskartekniker inom akademien inte bara handlar om F. Och författarna påpekar mycket riktigt att de positiva konstruktioner av F som normbrytande och strategisk kan signalera en möjlighet att öppna upp för andra. Att stora delar av boken går att tillämpa för andra än F är en möjlighet som författarna gör väldigt lite av. Jag har en känsla av att en mängd andra grupper av personer, i och utanför universiteten, som inte passar in i rådande normer upplever liknande situationer.

Det problem jag har med boken är helt enkelt det starka ”vi” som åsyftas med bokstaven F. F framstår som en allt för snäv och homogen figur. Vid vissa tillfällen identifierar jag mig lika mycket med exempelvis en man i skinnväst på en kulturförvaltning som opponerar sig mot vad F säger. I den berättelsen läser i alla fall jag in mellan raderna ett motstånd inte bara mot feminister utan kanske mot det de i det beskrivna fallet kanske representerar i form av ”universitetet” och ”storstan”. Lite mer reflektioner och analys kring hur motstånd mot andra fenomen vävs in i motståndet mot feminism hade varit välkommet.

Jag menar inte att det saknas motstånd mot den kunskap feministisk forskning producerar och förmedlar, men att det finns motstånd mot fler kunskapsområden. Det är också problematiskt att skapa och förmedla kunskap utifrån ett så homogent kunskapsobjekt som F representerar. Jag vill ändå rekommendera boken till sammanhang där man vill föra diskussioner om kön, makt och kunskap. Det är svårt att inte ha starka åsikter om det som framförs och boken kommer sannolikt att vara ett utmärkt underlag för diskussion.

Petra Jonvallen

Forskarskola för kvinnor

Omgång 4 (2009-2011)

MICHEL CERVANTES OCH ÅSA WALLSTRÖM

I januari startar Forskarskola för kvinnor, omgång 4 (FK 4). Målet med forskarskolan är att *öka antalet kvinnor* som förbereder sig *för en ledarbefattning* och därmed på sikt bidra till att stärka handledar- och professorskompetensen vid LTU. Forskarskolan erbjuder också ett tillfälle att bygga ett värdefullt nätverk med forskarstuderande från andra vetenskapsområden, en förutsättning för att främja framtida tvärvetenskapliga forskningsprojekt. Forskarskolan pågår från 1 januari 2009 till 31 december 2011 och ska omfatta maximalt 16 doktorander från båda vetenskapsområdena (FFN och TFN). Forskarskolan för kvinnor vänder sig i första hand till doktorander som maximalt har varit antagna till utbildning på forskarnivå under ett års tid innan anslutning till forskarskolan. Finansiering av doktorander sker via respektive avdelning. Åtta deltagare är redan antagna till forskarskolan, men det finns fortfarande platser kvar.

Forskarskola för kvinnor omfattar 30 högskolepoäng. Kurserna är obligatoriska för alla deltagare och innehålllet är därför brett och mångsidigt. De kurser som ingår är: *universitet (organisation, ekonomi och kultur), personlig utveckling, forskningsfinansiering och nätverk, retorik och kommunikation, vetenskapsteori från olika perspektiv* samt *ledarskap ur ett genusperspektiv*. Forskarskolan är inte specifikt riktad mot genusforskning utan syftet är att öka antalet kvinnor som förbereder sig för en ledarbefattning därför ingår inga renodlade kurser inom genusområdet. Dock eftersträvas ett genusperspektiv i alla kurser.

I kursen *Universitetet – organisation, ekonomi och kultur* ska doktoranden utveckla kunskap om organisation, ekonomi och lagstiftning gällande för utbildning och forskning, samt får en förståelse för universitetets strategi och kultur. Ett antal personer som representerar olika befattningar inom universitet ska medverka. Dessa personer kommer att presentera sin befattning, innehåll och innebörd, samt diskutera i ett bredare perspektiv sin syn på universitetets organisation, ekonomi och kultur. Personer som kan komma att medverka är exempelvis rektor, styrelseledamot, förvaltningschef, dekanus, jurist, professor, docent, prefekt, enhetschefer, samt ledamot från anställningsnämnden. Doktoranderna ska även studera en vald befattning utifrån Högskoleförordningen, Högskolelagen och interna styrdokument.

I utvärderingen från föregående Forskarskolor för kvinnor poängterades vikten av kursen *personlig utveckling*. I FK 4 har vi därför lagt större fokus på personlig utveckling i form av ökat antal seminarier och fler kurspoäng. Kursen syftar till att doktoranden utvecklar kunskap om egna och andras styrkor och svagheter. Möjligheter och hinder för utveckling samt ökad medvetenhet om egna och andras känslor och reaktioner samt agerande i olika situationer ingår också. Kursen avslutas med ett mentorprogram som påbörjas i slutet av forskarskolan och som pågår året efter forskarskolan är avslutad.

I FK 4 har vi också lagt större vikt vid *forskningsfinansiering och nätverk* eftersom detta blivit ett allt viktigare område. Doktoranden ska i denna kurs utveckla kunskap om viktiga finansieringskällor och samarbetspartner inom det egna forskningsområdet samt kunskaper avseende utformning av forskningsansökningar. Framgångsrika forskare kommer att presentera sina tankar kring forskningsfinansiering, strategi, taktik, mm. Doktoranderna får i denna kurs skriva en ansökan som ska utvärderas. Utöver detta ska doktoranderna arbeta med finansiering av en aktivitet inom FK 4, till exempel en resa till Bryssel för att lära sig mer om europeisk finansiering av utbildning och forskning.

Doktoranderna ska vidareutveckla sina färdigheter i konsten att kommunicera muntligt och skriftligt i kursen *retorik och kommunikation*. I kursen ska doktoranden utveckla kunskap om skriftlig och muntlig kommunikation i ett vetenskapligt och samhällsligt perspektiv. Kursen belyser bland annat skrivprocessens teori och praktik, textrespons och textbearbetning. Argumentation, språket som verktyg i kunskapsbyggande, textens struktur, presentationsteknik och grundläggande retorisk teori med fokus på talaregenskaper (ethos), argumentation (logos) och mottagarmedvetenhet (pathos) ingår också.

Utveckling av komplexa system och processer främjar tvärvetenskapliga projekt. Att jobba med forskare från andra forskningsämnen är en utmaning där bland annat angreppssätt skiljer sig och ett och samma ord kan ha olika innebörd. Genom kursen *vetenskapsteori från olika perspektiv* ska doktoranden utveckla kunskap och förståelse för vetenskapsteori och dess tillämpning inom olika forskningsämnen. Doktoranden ska även utveckla en förståelse för

vetenskapsteori ur ett genusperspektiv. Kursen behandlar vetenskapliga teorier och metoder samt vetenskapsteoretiska problemställningar från olika utgångspunkter och tillämpningar av vetenskapliga teorier och metoder inom olika ämnesområden samt utvecklingen av forskarutbildning och forskning från ett genusperspektiv med dess förutsättningar, möjligheter och begränsningar.

Slutligen ska doktoranden i kursen *ledarskap ur ett genusperspektiv* utveckla kunskap om handledning och ledarskap inom såväl akademi som näringsliv. Ledarskapets olika funktioner och ledningens roll i olika typer av organisationer ska behandlas. Kursen syftar även till att utveckla en förståelse för ledarskap ur ett genusperspektiv. En seminariereser med framträdande ledare verksamma inom universitet och näringsliv arrangeras och olika karriärmöjligheter kommer att belysas.

Tycker du att detta låter spännande och utvecklande är du välkommen med din ansökan.

KONTAKTPERSONER: Åsa Wallström
tel: 0920-491444, asa.wallstrom@ltu.se och
Michel Cervantes, tel: 0920-492143,
michel.cervantes@ltu.se

ANSÖKAN: Till ansökan bifogas en kort personlig presentation (max 1 A4), en kort beskrivning av doktorandens planerade avhandlingsprojekt (max 1 A4), samt CV. Ansökan skickas till föreståndarna för forskarskolan (michel.cervantes@ltu.se; asa.wallstrom@ltu.se).

Mer information om forskarskolan finns på hemsidan
<http://www.ltu.se/d856/d2623/d2629/d1010>,
om du har frågor är Du välkommen att kontakta Åsa eller Michel för mer information.

Vad forskarskolan har betytt för mig

Jag heter Jeaneth Johansson och hade förmånen att vara med i den första forskarskolan för kvinnor som startade 1995 vid LTU. Idag har jag ett stimulerande och utmanande arbete som universitetslektor, forskare, avdelningschef och ämnesansvarig vid Redovisning och styrning på LTU.

Det är speciellt tre delar av forskarskolan som betytt extra mycket för mig: nätverket, ledarskapsutbildningen och mentorskapsutbildningen.

Forskarskolan gav mig möjlighet att lära känna många av LTUs verksamhetsområden och också personer på olika ställen inom organisationen genom att deltagarna kom från olika ämnesområden. Vi var alla i ungefär samma fas i vår doktorandutbildning och kunde se att det fanns både likheter och olikheter i hur vi arbetade och i hur saker och ting fungerade. Vi kunde diskutera olika typer av problem och också stötta varandra.

Genom forskarskolans ledarskapsutbildning fick jag möjligheten att påbörja arbetet med mitt personliga ledarskap, basen i allt ledarskap som är så otroligt viktig. Ledarskapsutbildningen gjorde också att vi i gruppen lärde känna varandra på ett djupare plan. Trots att vi inte hör av varandra så ofta idag så vet jag att alla finns när jag behöver dem.

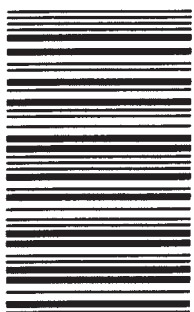
Genom mentorskapsutbildningen och min mentor Jan Wallander öppnades nya dörrar och jag fick möjlighet att lära mig mer om kapitalmarknaden som är mitt forskningsområde. Mentorskapet gav mersmak och jag har precis "skaffat" min tredje mentor bla för att utveckla mitt ledarskap, mitt nätverk och för att lära mig mer om näringslivet.

Fler kvinnliga ledare och forskare behövs inom akademien och speciellt då på högre ledande positioner. Jämställdhetsaspekter är någonting man måste arbeta med hela tiden och här fyller forskarskolan en viktig funktion. Forskarskolan för kvinnor är viktig både för individ och organisation.

Luleå
Porto betalt
Port Payé
P500

950344710-7

LULEÅ
TEKNISKA
UNIVERSITET